Poštarina plaćena u gotovom

ZAGREB

BROJ 6. LIPANJ 1939. GOD. VII.

Izlazi mjesečno.— Cijena godišnje za članove Din 40—, za nečlanove Din 50—. Pojedini brojevi Din 5·—

ZAGREB

REVIJA DRUŠTVA ZAGREBČANA
BROJ 6. GOD. VII. LIPANJ 1939

Ivan Ulčnik:

OSNUTAK GRADSKE ŠTEDIONICE OPĆINE SLOB. I KR. GLAVNOG GRADA ZAGREBA

Dne 16. ožujka t. g. proslavila je Gradska Štedionica 25-godišnjicu svog opstanka. Obzirom na taj jubilej izdala je krasno opremljeni Spomenspis, u kojem je prikazan plodonosan rad tog zavoda od osnutka do danas.

Sadržaj Spomenspisa podpuno opravdava nastojanje i nade našeg zagrebačkog građanina i gradskog zastupnika, koji je već prije 45 godina prvi potaknuo pitanje osnutka Gradske štedionice. Bio je to Slavoljub Bulvan.[1])

Stoga ćemo prikazati Bulvanovo nastojanje oko osnutka Gradske štedionice. Njegov dugogodišnji i strpljivi rad oko osnutka ovog zavoda odvijao se je u glavnom u Gradskom zastupstvu. Takovi zavodi bili su u drugim većim gradovima već davno prije ostvareni, pa je čudno bilo da se ostvarenje tako važnog pitanja u Zagrebu tako dugo otezalo.

U ovom članku prikazat ćemo dakle historijat osnutka Gradske štedionice po gradskim spisima i zapisnicima, a kod sastava poslužili smo se i izvadcima iz tadanjih zagrebačkih novina. Time ćemo naročito nadopuniti izvještaje o skupštinama gradskih zastupstva.

Historijat Gradske štedionice donijet ćemo u dva poglavlja. Prvo ide od prve Bulvanove interpelacije na 5. studenoga 1894. do god. 1902. Drugo od 1910., kada je grad. zastupnik Josip Zoček ponovno potaknuo pitanje osnutka Gradske štedionice, pa do njenog otvorenja.

U skupštini gradskog zastupstva 5. studenoga 1894. § 307 raspravljao se gradski proračun za godinu 1895. Tom prigodom iznosi gradski zastup-

[1]) Životopis Slavoljuba Bulvana donijeli smo u »Zagrebu« br. 3-1939. Isto tako ćemo na koncu prvog poglavlja prikazati životopis i ostalih gradskih zastupnika, koji su se naročito zanimali za osnutak Gradske štedionice.

nik Slavoljub Bulvan usmeno ovaj prijedlog: »Neka se gradski proračun Gradske općine za 1895., kako ga je na prihvat predložio politički odbor, primi en block; nadalje neka gradsko zastupstvo u svrhu namaknuća većih prihoda Gradskoj općini izabere odbor od pet lica, koji bi do buduće godine imao gradskom zastupstvu učiniti prijedlog glede ustrojenja općinske štedionice«.

Bulvanov prijedlog o općinskoj štedionici zabačen je sa 25 proti 3 glasa. (Gradski arhiv br. 27.126—1894.).

O toj skupštini izvješćuju »Narodne Novine« od 6. studenoga 1894 te kažu, da je Bulvan predložio, da se uzme 50.000 for. od gradskih dohodaka, te da se ustroji Gradska štedionica. To bi se imalo učiniti već g. 1895.

»Obzor« od 6. studenoga 1894. izvješćuje, da je Bulvan izjavio, da će glasovati za prijedlog gradskog zastupnika Frana Folnegovića, kako da se povećaju gradski dohodci, jer je Zagreb jedini grad, koji u domovini napreduje. Bulvan predlaže, da se izabere odbor od pet osoba, koji bi se bavio pitanjem kako da se osnuje gradska štedionica. Bulvan je u svom govoru upozorio na gradsku štedionicu u Ljubljani, gdje je grad od dobitka štedionice podigao mnoge korisne zgrade i zavode. Načelnik Mošinski misli, da je Bulvanov prijedlog jako opširan pojam. Zastupstvo Bulvanov prijedlog o izboru odbora od 5 osoba nije prihvatio.

Kako je prvi Bulvanov prijedlog za osnutak Gradske štedionice gradsko zastupstvo otklonilo, to se Bulvan ipak ne da smesti, već u skupštini Gradskog zastupstva 21. prosinca 1895. § 374, prigodom rasprave gradskog proračuna za 1896., opet usmeno ponavlja prijedlog za osnutak Gradske štedionice. Gradsko zastupstvo zaključuje, da se Bulvanov prijedlog ustupa kombiniranom građevno-gospodarsko-političkom odboru. (Grad. arhiv br. 36.412—1895.).

»Obzor« od 23. prosinca 1895. izvješćuje, da je Bulvan ponovio prijedlog o osnutku Gradske štedionice te misli, da bi se kroz nekoliko godina moglo uvrstiti u proračun po 20 do 30 tisuća forinti, na koji bi se način dobila temeljna glavnica za buduću Gradsku štedionicu. Nadalje piše, da je Bulvan pozvao načelnika Mošinskoga, da o tome predmetu u budućoj skupštini gradskog zastupstva stvori shodan prijedlog. Zastupstvo je zaključilo, da se Bulvanov prijedlog upućuje »nadležnom« odboru.

»Narodne Novine« od 23. prosinca 1895. izvješćuju o Bulvanovom prijedlogu slično kao »Obzor«.

Bulvan s prijedlogom nije uspio, jer je predmet u »nadležnom« odboru zapeo. Izgledalo je, da se Bulvanovo nastojanje htjelo baciti u zaborav.

Usuprot ovakovog postupka mjerodavnih činioca gradskog zastupstva, Bulvan nije malaksao, već se odluči na jaču akciju. Sastavi pismeni prijedlog od 15. svibnja 1896., koji je glasio:

»Čast mi je staviti slavnom zastupstvu slijedeći prijedlog:

1. Da sl. isto izvoli zaključiti, da se ustroji u proslavu 50-godišnjeg vladanja Nj. Veličanstva cara i Kralja Franje Josipa I. »Jubilarna Štediona općine grada Zagreba«, od koje bi čisti prihod imao upotrebljavati za gradske, kulturne i dobrotvorne svrhe.

2. Da Gradska općina opredjeli u gore spomenutu svrhu 100.000 forinti austr. vr. kao jamčevni fond.

3. Da se izabere odbor od tri lica, za izradbu Statuta, koji bi se imao pravo popuniti eventualno kojim strukovnjakom, ako bi isti to za shodno pronašao.« (Grad. arhiv br. 8119—1897.).

Osim Bulvana kao predlagača supodpisali su taj prijedlog ovi tadanji gradski zastupnici: Dr. Ljudevit Schwarz, Dane Rašić, Bosanac, Gjuro Justić, L. Tkalčić, Žiga Majtanić, Josip Klajdarić, Dr. Matunci, Pisačić, Nikola Hrenović, Julije Vrevc, Prister, Dragutin Wendler, Ferdo Šaj, Josip Štengl, Antun Dutković, Dr. I. Krapec, Ferdo Terihaj, Liebald, Dragutin Uhrl, Mijo Horvat, Ferdo Šega i Jonas Aleksander. Jedan je potpis nečitljiv.

Zanimivo je, da je Bulvanov pismeni prijedlog od 15. svibnja 1896. tekar 2. ožujka 1897. unešen u grad. urudžbeni zapisnik. U skupštini gradskog zastupstva prijedlog je iznesen 1. ožujka 1897. § 81. Na prijedlog načelnika Mošinskog upućen je Bulvanov prijedlog samoupravnom odboru.

»Agramer Zeitung« od 3. ožujka 1897. piše o Bulvanovom prijedlogu pod naslovom »Jubiläums-Sparcassa«. U tom članku podupire se Bulvanovo nastojanje te ga popračuje ovim opaskama:

»Bulvan je već i prijašnjih godina sličan prijedlog u gradskom zastupstvu stavljao. Međutim iz razloga »preokupiranosti na magistratu« nije prijedlog uzet u raspravu. Izgleda, da je sada zauzeo ozbiljnu formu. Prednost takovog zavoda je u prvom redu za općinstvo, a zatim i za sam grad. To je jasno kao na dlanu. U prvom redu moći će se u skromnijem okviru pribavljati jeftiniji zajmovi. Zatim gradu, koji imade sve veće potrebe, moći će taj zavod da u pomoć priskoči. Već sada jedva će se moći izbjegnuti povećanju gradskog nameta. Grad Zagreb nema skloništa za mnogobrojnu djecu, koja idu u susret propadanju. Gradska štedionica mora se osnovati, to traži duh današnjeg vremena. Investicije su potrebne, ako hoćemo da Zagreb bude kulturno središte. Sadanji gradski dohodak jedva i najnužnije pokriva. Osnutak Gradske štedionice svakako bi prilike u željenom smjeru popravio. Ne smije se zaboraviti, da većina našega građanstva želi gradsku štedionicu. Nadamo se, da će gradski načelnik Mošinski u skoro vrijeme Gradskom zastupstvu podnijeti konkretan prijedlog.«

Ostali zagrebački listovi nisu Bulvanovo nastojanje ovaj puta naročito popratili.

»Agramer Zeitung« ispravno je ustanovila, da cijelo zagrebačko građanstvo želi Gradsku štedionicu. Usuprot što je »Agramerica« bila polu-

službeni list, to se gradsko zastupstvo, koje je u većini pripadalo službenom režimu, ipak i u povod njenog pisanja ne žuri da prevažno pitanje Gradske štedionice povoljno riješi, premda su se članovi većine gradskog zastupstva svojim potpisima izjavili za Bulvanov prijedlog. Iz ovog se može jedino zaključiti, da su neke moćne, ali svakako zainteresirane sile sprječavale, da dođe do osnutka Gradske štedionice.

Kada je Bulvan vidio, da se njegov prijedlog opet odgađa u neizvjesnost, odluči da se obrati na najvišu vlast, tada autonomne Hrvatske — na bana. »Poniznom predstavkom« od 3. lipnja 1897. obraća se Bulvan banu grofu Dragutinu Khuen Hedervaryu. U predstavci dokazuje općenite prednosti i koristi, što bi grad Zagreb imao od Gradske štedionice. Podjedno navodi, da u Austrijskoj poli države već preko 30 godina opstoje gradske štedionice. Ugarski ministar trgovine je godine 1895. potaknuo pitanje uređenja gradskih i županijskih štedionica. Naglašuje gradsku štedionicu u Bečkom Novom Mjestu, koja imade imetak od 219 hiljada i 716 for. U Gracu postoji Gradska štedionica od 1869. Imetak ove štedionice iznosio je koncem 1896. godine 4,208.076 for. Ljubljanska gradska štedionica opće je poznata po svom uspješnom razvitku. Bulvan završuje pretstavku ovako: »Utičem se u možnu zaštitu Vaše Preuzvišenosti, kao glavara zemlje i začasnog građanina grada Zagreba s molbom, da Vaša Preuzvišenost izvoli pružiti možnu svoju pripomoć. Time će Vaša Preuzvišenost steći si neumrlo zasluge za procvat grada Zagreba i napredak narodnog gospodarstva ove zemlje uopće.«

Bulvanovu pretstavku ustupa ban gradskom načelniku Mošinskom odlukom od 14. kolovoza 1897. br. 4729 Prs. s nalogom, da se »obrazložno izvješće« podnese. Gradski načelnik podnosi banu izvještaj od 10. rujna 1897. broj 283-Prs, u kojem predočuje Bulvanov prijedlog o osnutku Grad. štedionice, a koji je raspravljen u skupštini gradskog zastupstva 1. ožujka 1897. § 81. Nadalje načelnik izvješćuje, da je Bulvanov prijedlog upućen samoupravnom odboru, ali u koji odbor ga nije iznio. Načelnik svoj izvještaj završuje: »jer mi glede toga predloga manjkaju nuždni podatci, pa stoga za sada nisam u položaju glede toga se predloga meritorno očitovati. Molim u smiernosti Preuzvišenost Vašu, da ovo moje izvješće blagoizvoli primiti do znanja.«

Ban je izvještaj načelnika Mošinskoga primio do znanja i odredbom od 26. rujna 1897. broj 5481-Prs. naložio, »da se odnoseća predstavka gradskog zastupnika Bulvana u raspravu stavi i u vlastitom djelokrugu konačnom riješenju privede.«

U skupštini gradskog zastupstva 11. listopada 1897. § 269 zaključeno je, da se Bulvanov prijedlog o Gradskoj štedionici uputi na prvu buduću sjednicu samoupravnog odbora u raspravu. (Grad. arhiv br. 3556—1897.).

Samoupravni odbor na sjednici 13. studenoga 1897. raspravio je Bulvanov prijedlog, te grad. zastupstvu stavio na prihvat ovaj zaključak:

»1. da se u proslavu 50-godišnjega vladanja Njegova Veličanstva cara i kralja Franje Josipa I. ustroji »Jubilarna štediona općine grada Zagreba« od koje bi se čisti prihod imao upotrebljavati za gradske kulturne i dobrotvorne svrhe;

2. da gradska općina u gore spomenutu svrhu opredijeljuje iznos od 100.000 for. kao jamčevni fond;

3. da se za izradbu statuta izabere odbor od tri lica, koji bi imao pravo popuniti se eventualno kojim strukovnjakom, ako bi isti to za shodno pronašao;

4. da se u spomenuti odbor ad hoc izaberu g. g. gradski zastupnici: Slavoljub Bulvan, August Dutković i Gjuro Justić.«

Ovaj prijedlog samoupravnog odbora raspravilo je gradsko zastupstvo u skupštini 15. studenoga 1897. § 321. Nakon podulje i dosta žive rasprave prijedlog je zabačen, jer za njega nije glasovala nadpolovična većina svih zastupnika, to jest 26, kako to § 37 Gradskog Statuta propisuje. Od 40 prisutnih gradskih zastupnika za prijedlog je glasovalo 19. (Grad. arhiv br. 35.561—1897.).

Zanimiva je rasprava, koja se vodila o Bulvanovom prijedlogu u skupštini gradskog zastupstva 15. svibnja 1897. Priopćit ćemo o toj skupštini izvještaje pojedinih zagrebačkih novina.

»Hrvatsko Pravo« od 16. studenoga 1897. kaže, da je Bulvan u svom govoru zagovarao svoj prijedlog i na koncu primijetio, da će valjda onih 25 gradskih zastupnika, koji su mu prijedlog podpisali za njega glasovati. Gradski zastupnik dr. Ljudevit Schwarz (član većine), kaže da je doduše podpisao Bulvanov prijedlog, ali će ipak glasovati proti njega, jer mu se čini kreiranje Gradske štedionice povodom jubileja kralja nelogičnim. Za samu općinsku štedionicu će glasovati.

Gradski zastupnik Žiga Majtanić (član manjine), dokazuje, da pokriće za 1897. iznaša 76.675 for. Potrebe grada sve su veće, pa će svakako morati posegnuti za novimi porezi. Čudi se da Bulvanov prijedlog u krugu gradskih zastupnika nalazi na protimbu. Gradske štedionice svagdje blagotvorno djeluju. Majtanić pita, zašto takovo djelovanje ne bi i kod nas bilo. Dalje kaže da protivnici Gradske štedionice tvrde, da kod nas imade dosta novčanih zavoda. Pita: Tko ima koristi od tih zavoda? Samo dioničari, a nikako gradska općina. Što naši novčani zavodi pružaju jest malenkost prema onome, što bi pružila Gradska štedionica. Da su naši predšasnici bili svjesniji, takav zavod bi već odavna trebao biti ustrojen. Evo zgode, da se ta plemenita misao ostvari. Poziva gradske zastupnike da podupru Bulvanov prijedlog. Konačno Majtanić ističe, da se je za Umjet-

nički paviljon, tu uspomenu na madžarski »Milenij«[2]) žrtvovalo preko 100.000 for. Dužnost je Gradskog zastupstva da Gradsku štedionicu, što prije ostvari, da se budu mogli takovi »luksusi« i ostale potrebe pokrivati.

Gradski zastupnik Vilko Mosković (član manjine), govori protiv ustrojenja Gradske štedionice. On misli, da bi bilo bolje, da se ustroji zavod za gradnju radničkih stanova.

Gradski zastupnik Fran Folnegović (član manjine), podupire Bulvanov prijedlog, ali hoće da se u naslovu Grad. štedionice ispusti riječ »jubilarna«.

Gradski zastupnik Lavoslav Tkalčić (član manjine), kaže, da mu nisu poznati razlozi, zašto je Folnegoviću toliko zazorna riječ »jubilarna«. (Gradski načelnik Mošinski za ovu upadicu podijeljuje Tkalčiću ukor. Nastaje galama. Čuju se glasovi: »Glasovati«!)

»Hrvatsko Pravo« od 16. studenoga 1897. izvješćuje, da je Bulvan nakon što je njegov prijedlog u zastupstvu pao, kazao: »Valjda si je netko htio osvjetlati lice Pešti«.

»Obzor« od 16. studenoga 1897. izvješćuje u kratko o skupštini gradskog zastupstva te kaže, da je Bulvanov prijedlog važan i da bi ga valjalo svakako ispitati. Protivi se tome, da se u vezu dovodi kraljev jubilej s osnutkom Gradske štedionice.

»Agramer Tageblatt« od 16. studenoga 1897. u svom izvještaju popunjuje govor gradskog zastupnika Moskovića, koji da je rekao, da je Gradska štedionica u Ljubljani osnovana 1821. To je tada bio jedini novčani zavod u Kranjskoj. Svi ljudi nosili su novac u taj zavod. Ali danas su druga vremena. Mosković misli, da bi Gradska štedionica bila nesiguran zavod.

»Agramer Tageblatt« nadalje popunja govor grad. zastupnika Folnegovića, koji je bio za uži odbor od tri osobe, premda je već unaprijed znao, da od toga ne će biti uspjeha, te da će Bulvanov prijedlog svakako pasti.

Iz predočenih izvještaja vidimo, da se većina već prije dogovorila, da glasuje protiv Bulvanovog prijedloga. Od strane većine je jedini dr. Schwarz govorio. Manjina (pravaši) agilnije sudjeluje u raspravi i zauzimaju se za Bulvanov prijedlog. Kako su članovi manjine imali veći dodir

[2]) G. 1896. priređena je u Budimpešti zemaljska izložba, u proslavu tisuć-godišnjice opstanka Ugarskog kraljevstva. Ta se izložba u kratko nazivala »Milenijska izložba«. Kraljevina Hrvatska i Slavonija, kao autonomno područje, sudjelovala je na izložbi u posebnom paviljonu, kojeg je na svoj trošak postavila hrvatska vlada. Nakon završetka izložbe vlada je hrvatski paviljon poklonila gradu Zagrebu.

Banov dopis o tom poklonu pročitan je u skupštini gradskog zastupstva 3. kolovoza 1896. Poklon je prihvaćen i zaključeno je, da se paviljon postavi na trgu Franje Josipa, (danas trg hrvatskog Kralja Tomislava). Paviljon je određen za priredbu umjetničkih izložbi, pa je stoga i nazvan »Umjetnički paviljon«.

U skupštini gradskog zastupstva 3. lipnja 1897. odobren je trošak za postavu i izgradnju paviljona u svoti od 100.000 for.

sa zagrebačko mpurgerijom, naročito onom iz redova tako zvanih »malih ljudi«, to bi se iz držanja manjine moglo zaključiti, da je širiji krug zagrebačkog građanstva doista bio za osnutak Gradske štedionice. Ipak Bulvan nije uspio!

Kada je Bulvan vidio, da mu je prijedlog u skupštini gradskog zastupstva 15. studenoga 1897. odbačen ne gubi nade, već prirođenom žilavošću dalje nastavlja. Na 14. prosinca 1897. podnosi gradskom zastupstvu novi prijedlog, koji je glasio:

»Predlažem da sl. zastupstvo izvoli zaključiti sledeće:

I. da se u gradu Zagrebu ustroji občinska štedionica grada Zagreba, od koje bi imao služiti čisti prihod Gradskim i dobrotvornim svrhama.

II. da Gradska općina opredijeli u gore spomenutu svrhu for. 50.000 kao jamčevni fond;

III. da se izabere odbor od 3 lica za izradu pravila.«

Ovaj predlog supodpisali su gradski zastupnici: Dragutin Uhrl, Vinko Liebald, Žiga Majtanić, Josip Klajdarić i Dane Rašić. (Grad. arhiv br. 44.302—1897.).

Bulvanov prijedlog dolazi u skupštini gradskog zastupstva na 13. prosinca 1897. § 350. Načelnik predlaže, da se prijedlog uputi samoupravnom odboru. To je prihvaćeno.

U skupštini gradskog zastupstva 9. siječnja 1900. § 21. predlaže samoupravni odbor, da se izabere odbor od tri lica, koji će gradskom zastupstvu podnijeti odnosni prijedlog. Ovo je prihvaćeno te su u taj odbor izabrani ovi gradski zastupnici: Slavoljub Bulvan, Antun Dutković i Gjuro Justić.

Kako vidimo, od 13. prosinca 1897. pa do 9. siječnja 1900. nije se u gradskom zastupstvu u predmetu ponovnog Bulvanovog prijedloga ništa radilo. (Nastavit će se.)

Stjepan Stiegler, gradski senator:

GRAD ZAGREB I NJEGOVA KOMUNALNA POLITIKA

UVOD

Svrha je našega društva, da utječe na kulturno-socijalni i ekonomsko komunalni život i razvitak grada Zagreba. Stoga je potrebno, da i u našoj reviji pružimo članovima i ostalim čitačima prilike, da se upoznaju s raznim granama gradske uprave. Zato smo odlučili iznositi najvažnije iz komunalne uprave pa počinjemo s jednom od najvažnijih grana a to je opskrba grada živežnim namirnicama.

Da se prikaže djelovanje komunalne politike u tom pravcu smatramo, da će biti od koristi, a i zanimivo za sadašnjost, a i za buduće naraštaje, ako u našoj reviji iznesemo o tome neke misli. Nu ne samo to, mi ćemo u narednim napisima nastojati prikazati taj problem grada Zagreba u poredbi s nekim ostalim većim gradovima susjednih država. Tu će nam poslužiti i zabilježbe o naučnom putovanju nekih gradskih funkcionara, koji su prije izvjesnog vremena u većim gradovima nekih država skupili podatke o novijim tekovinama, koje bi valjalo u slučaju potrebe i kod nas primijeniti.

Na kraju pako prikaza priopćit ćemo i interesantne statističke podatke iz rada Tržnog otsjeka grad. poglavarstva u godini 1938.

I

Općenito o tržnoj politici grada Zagreba

U velikom broju zadataka, koji imaju ispunjavati gradske općine dolazi bez sumnje na prvo mjesto briga oko snabdjevanja građana zdravim živežnim namirnicama. Sigurno je, da zdrava i dovoljna hrana pored higijenskog stana pretstavlja jedan od prvih uvjeta za uzdržavanje dobroga zdravlja pojedinca, obitelji, naroda. Da bi se udovoljilo napred označenim zadaćama akcija gradskih općina usmjeruje se u dva pravca.

U užem pravcu: vođenje nadzora nad živežnim namirnicama, izgradnja i uređenje zatvorenih tržnica, uređenje otvorenih trgova, vođenje nadzora nad svim tržištima u pogledu stavljanja u promet zdravoga živeža, u pogledu održavanja reda i čistoće, a sve u cilju, da se nezdrava i patvorena hrana otstrani iz prodaje, da se tako očuva zdravlje pučanstva.

U širem pravcu: osnivanje i upravljanje komunalnim poduzećima za

nabavu i prodaju živežnih namirnica, da bi se tako omogućila što izdašnija i jeftinija aprovizacija grada i olakšala prehrana žiteljstva.

Prvo spomenuto je od enimentne dužnosti gradskih općina, a drugo spomenuto udešava se, kako to potreba zahtjeva (slučaj eventualnog rata itd.) jer ipak je normalno, da svu trgovinu, dakle i nabavu i prodaju živežnih namirnica drži u svojim rukama privatna inicijativa.

Možemo mirne duše reći i ustvrditi, da je grad Zagreb sa svojim gradskim upravama izvršivao svoje dužnosti spram građanstva i te dužnosti i danas izvršuje. Grad Zagreb imade moderne uređaje (tržnice, hladionice, tržišta, klaonicu itd.) a rad gradske uprave usmjeruje se onamo, da se stanje u tržnoj politici grada što više usavrši, kako bi Gradska općina još i više ispunjavala svoje dužnosti i zadaće, koje su gore navedene.

Cilj svake dobre tržne politike jest, da podigne domaće producente, a prema potrebi da pojačava dovoz živeža iz vana, da uredi odnose između producenata s jedne strane, trgovaca i piljara s druge strane, a sve tako, da građanin dobije dobru i jeftinu živežnu namirnicu. Gradnjom tržnica za prodaju na veliko i za prodaje na malo omogućilo se domaćim proizvoditeljima i prodavačima, da bez naročito velikog truda donašaju svoje produkte na prodaju, da ih prodaju na zdravom mjestu, osiguranom od onečišćenja, prašine itd. I stoga trebalo bi iz zdravstvenog pogleda forsirati izgradnje zatvorenih tržišta, a napuštati otvorena tržišta, koja i ako se održaje na njima red, poredak i čistoća, ipak ne mogu onako idealno služiti za svrhe održavanja zdravog trga, kako to mogu zatvorene ili natkrite tržnice. Isto što vrijedi za producente i prodavače, vrijedi i za potrošače. Čim su bolji uvjeti prodaje dopreme poljoprivrednih i inih proizvoda do mjesta potrošnje, čim se urednije odvija samo poslovanje tim će i potrošač doći sigurnije do zdrave i jeftinije živežne namirnice. Na našim tržištima najveću brigu s higijenskog gledišta zadaje prodaja mlijeka i mlječnih proizvoda, te prodaja mesa i to na otvorenim tržištima. Dakako da je rješenje toga pitanja veoma teško i komplikovano, jer grad Zagreb neposredno je vezan sa svojom seljačkom okolicom, koja gravitira u pogledu donošenja živežnih namirnica (mlijeka i mlječnih proizvoda) na zagrebačka tržišta. Isto tako je teško pitanje prodaje mesa na otvorenim trgovima, koja se ne može naprečac dokinuti, jer su tu i interesi prodavača mesarskih obrtnika, a i same publike, domaćica, koje mahom zaziru od zatvorenih tržišta i rađe kupuju živežne namirnice na otvorenim tržištima.

Sva ta pitanja od velike su važnosti u razvitku jednoga grada pa iziskuju potrebu duljeg studija i promišljenog plana, da bi se učinilo ono, što bi najbolje odgovaralo sredini u kojoj se nalazimo.

S razvitkom grada razvija se i raširuje akcija gradske uprave u tom

pogledu. Prve početke rada Općine grada Zagreba u pravcu udovoljenja ovoj svojoj zadaći vidimo već tamo godine 1905, no sve do 1911 odnosno 1913 sav se taj rad kreće još u vrlo skromnim granicama. Istom od g. 1913 kada se osniva poseban Aprovizacioni otsjek, postaje i taj rad vidljiviji, širi i koncentriran na jednom mjestu.

Rad god. 1913-e osnovanog Aprovizacionog otsjeka protegnuo se je na oba gore izložena pravca djelatnosti Općina i na onaj širi i na onaj uži, te je naročito u onom širem svom djelokrugu Općina kao komunalna institucija razvila osobito jaku aktivnost vršeći naročito za vrijeme svjetskog rata gotovo isključivo razdiobu živeža među pučanstvo, opskrbljujući ga na taj način živežem u dovoljnoj mjeri, u dobroj kvaliteti i uz razmjerno primjerene cijene. Još pred rat vrši Gradska aprovizacija osim ove još jednu funkciju, naime funkciju regulativnog činioca na tržištu živeža, za vrijeme pak rata vrši tu funkciju tek djelomično obzirom na vezanost trgovine, a poslije rata ta funkcija konačno g. 1925 prestaje i gradski se aprovizacioni otsjek vraća u svom djelovanju na napred označeni svoj uži djelokrug, sa zadatkom da reguliše prilike na tržištu i zaštiti zdravstvene interese pučanstva u pogledu trošenja zdrave hrane.

Iza rata pomalo sve više dolazi u prvi red uži djelokrug i konačno 1924 godine odlučuje Gradsko zastupstvo provedenje i likvidaciju poslovanja Gradske aprovizacije. Ustraja se Tržni otsjek, koji imade da ispuni samo uži zadatak gore označene aprovizacione politike: nadziranje prometa živeža s obzirom na higijenu, borbu protiv nesavjesnog patvaranja živeža i pića, osnivanje tržišta i tržnica, te vođenje nadzora nad njima, nadzor nad marvinskim sajmovima, te nadzor nad svim lokalima u kojima se proizvode, prerađuju ili uskladištuju živežne namirnice.

Velika briga posvećuje se u prvom redu uređenju tržišta, a da bi se pravilno odvijao rad na njima donosi se Tržni red i Pravilnik o metodama za ispitivanje živeža sa uputama tržnim organima.

U tom pravcu danas je u gradu uređenih stalnih i dobro uvedenih velikih otvorenih tržišta 7 (tržište Dolac i Opatovina, Kvaternikov trg, Jelačićev trg, Pejačevićev trg, Keglevićev trg, Mažuranićev trg i Ozaljski trg), a osim njih još nekoliko manjih tržišta (Domobranska ulica, Petrova ul., itd.) koja imadu tek da dokažu svoju neophodnost, prosperitet i rentabilnost. Ta otvorena tržišta, kao i ona natkrita u glavnom su iskorišćena do zadnjeg i najmanjeg raspoloživog mjesta.

Rad oko osnivanja i uređenja tržišta nalazi svoju kulminaciju u podizanju i gradnji natkritih gradskih tržnica i to: Gradske tržnice Pod Zidom (s kojom stoji u vezi gradska tržnica u iznajmljenoj zgradi dra Branka Arka i Jadranskog osiguravajućeg društva) te uređenje dviju tržnica u Branimirovoj ulici (jedne za sve živežne namirnice, a druge za

prodaju voća i povrća na veliko) te konačno gradnja ribarnice na Dolcu, koja je najmodernije uređena zajedno sa krasnim hladionicama.

Godine 1911 gradsko zastupstvo donosi zaključak, da se imade graditi glavno tržište na Dolcu, određuje se izvlasba nekretnina, koje dolaze u obzir, predviđaju se troškovi gradnje sa cca. 400.000 zlatnih kruna, no uslijed rata ne pristupa se izvršenju toga zaključka. Tek 1925 godine ponovno se počinje aktivnije na tomu raditi no sad se zamišlja to tržište i kao natkrito pod površinom trga na Dolcu, a 1928 počinje se konačno sa graditeljskim radnjama i 1 IX 1930 predaje se tržnica Pod Zidom uporabi. Troškovi njene gradnje iznosili su cca 27,000.000.— dinara.

Tržnica u Branimirovoj ulici adaptirana je zgrada bivše hladione Gradske aprovizacije, te je g. 1933 preuređena u tržnicu, a uz nju se ove godine na slobodnom prostoru kraj željezničke pruge između I. Hrvatske Tvornice Ulja i Podvožnjaka uredilo tržište za prodaju voća i povrća na veliko. Uz ovo tržište biti će uređen i industrijski kolosjek za neposredni dovoz robe na ovo tržište što će utjecati i na sniženje prodajnih cijena.

Posebnu brigu posvetila je Gradska Općina izgradnji moderne higijenske ribarnice što je bila davna potreba i nužda, ne samo radi toga da se građanstvu omogući opskrba svježom ribom u dovoljnim količinama nego i da se uredi i omogući trgovina ribom u unutrašnjosti. Općina grada Zagreba smatrala je svojom dužnošću da pristupi rješavanju tog vitalnog pitanja Hrvatskog Primorja u opsegu koliko joj to dozvoljavaju njene mogućnosti. U tu svrhu započela je Gradska općina sa izgradnjom moderne ribarnice u sklopu sa tržnicom na Dolcu. Tu namisao Gradska općina ne bi mogla ostvariti da nije naišla na punu susretljivost Kr. banske uprave savske banovine i Gradske štedionice slob. i kr. glavnog grada Zagreba.

Kr. banska uprava votirala je za izgradnju ribarnice Din 300.000.— a Gradska štedionica dala je dio čiste dobiti iz g. 1934 u iznosu od D 1,500.000.—. Tako je bilo Gradskoj općini omogućeno da u 1935 g. započne sa gradnjom ribarnice zajedno sa potrebnim hladionicama na svom zemljištu na Dolcu uz gradsku tržnicu. Zgrada ribarnice je na ugled našeg glavnog grada i korisna higijenska tekovina.

Rad na tržištima i tržnicama sve se više razvija, pa je obzirom na to što su propisi Tržnoga reda zastarjeli nastala potreba donošenja novoga tržnog reda, kojoj je potrebi Gradsko poglavarstvo udovoljilo, pak je izrađen novi Tržni red, koje je Grad. vijeće prihvatilo, a potrebno odobrenje Kr. banske uprave uslijedilo, pak je i taj novi Tržni red uskoro stupio na snagu.

Tržišta i tržnice danas su dobro vođene, smještaj prodavača na njima odgovara zahtjevima, prodavači su podjeljeni na grupe prema vrstama. Radi orijentacije potrošača označene su struke posebnim napisnim pločama. Rad je na tržištima živ i tržišta su popunjena do zadnjega mjesta.

Uređenjem tržišta i tržnica unapređuje Gradska općina na taj način zdravstvene interese pučanstva, jer je prodaja koncentrirana na određenim mjestima, te ulično trgovanje na taj način dovedeno u ispravno stanje, omogućen je osim toga stalan higijenski nadzor nad živežem, a pored toga što time unapređuje javni zdravstveni interes o kom ima Općina da se stara, unapređuje se i materijalni interesi općine jer takav rad donosi Općini i lijepih materijalnih koristi i prihoda.

U svom djelovanju da onemogući nehigijensko prodavanje živeža po ulicama Gradska općina osim borbe protiv nelegalnih prodavača po ulicama, koju vrši Gradsko poglavarstvo, prije nekoliko već godina je uobičajenu i dozvoljenu prodaju sladoleda po ulicama fiksirala na određenim mjestima i omogućila time održavanje higijenskih mjera jer je postavila na raznim javnim mjestima 50 ukusnih paviljona za prodaju sladoleda i s time dovela i tu prodaju u ispravno stanje.

Da bi mogla udovoljiti modernim zahtjevima higijene i gore označenom svom zadatku Gradska je općina osnovala već g. 1913 prve početke kemijskog laboratorija za ispitivanje živeža, čiji se rad sve više raširivao tako, da je g. 1925 uređen potpuni kemijski laboratorij, čiji se plodonosni rad sve to više širuje, te veoma unapređuje udovoljenje postavljenih zadataka. U tom smislu išlo se i dalje, pa je tako god. 1937 u sklopu ovog laboratorija uređena nova bakteriološka stanica za pregledbu mlijeka. Donesen je i novi statut, koju u svemu uređuje poslovanje Gradskog Kemijskog laboratorija u kome vrše rad stručnjaci, diplomirani inženjeri kemije, stručnjaci za živežne namirnice.

Naročita briga Gradske općine i njenih organa i institucija posvećena je nadzoru nad osnovnim i najviše konzumiranim artiklima kao što su kruh, meso i mlijeko.

U tom pogledu posvećuje se najveća pažnja nadzoru nad produkcijom, prodajom i cijenama **kruha, — kao najglavnije hrane čovjekove**, naročito najsiromašnijih — pa se u tu svrhu vrši stalna pregledba pekarskih radionica, pazi na težinu i kvalitet kruha, a vodi briga i o visini cijena kruha, da se ne bi dozvolila neopravdana spekulacija tim artiklom.

Kontrolu mesa i mesarskih produkata vrši Gradski veterinarski ured u vlastitome djelokrugu na najmoderniji način, te za pregledbu tih vrsti živežnih namirnica imade Gradska općina posebno stručno i moderno uređeni laboratorij u kome rade stručnjaci veterinari.

Problem opskrbe grada zdravim mlijekom naročito je težak obzirom na puteve dopreme mlijeka u grad. Ta doprema vrši se 1) preko velikih mljekarskih poduzeća, koja imadu sjedišta u gradu, a u selima uređena svoja sabirališta i 2) izravno preko producenata samih, koji mlijeko dopremaju željeznicom ili kolima u grad na trgove, u trgovačke radnje ili privatne kuće. Ta doprema u glavnom kreće se u granicama i

odnosu 50% : 50%, no sve više ova potonja (preko izravnih producenata) ojačava na štetu mljekarskih poduzeća. S tim u vezi sve više dolazi u prvi red pitanje nadzora nad mlijekom, koje producenti izravno dopremaju u grad.

Mljekarska poduzeća uređena su po higijenskim propisima, snabdjevena su u pretežnom dijelu uređajima za pasterizaciju i hlađenje i ostalu manipulaciju mlijekom. Stoje pod stalnim nadzorom gradskih kemičara i gradskih tržnih organa, a obavlja se osim toga i stalni dnevni pregled svih količina mlijeka, što dolaze željeznicom u grad u priručnom kemijskom laboratoriju za pregled mlijeka, koji je podignut na željezničkoj stanici u neposrednoj blizini istovarnog mjesta.

Ostalo je međutim prilično otvoreno pitanje kontrole nad mlijekom, što ga producenti (seljaci itd.) sami dopremaju u grad kolima, željeznicom i drugim prevoznim sredstvima. Ta kontrola, i ako je neobično otešćana, ipak je dobra naročito kod one robe koja se dobavlja javnim radnjama i na javna tržišta. Gotovo posve minimalna ostala je kontrola onog mlijeka, koje dobavljaju producenti direktno konzumentu po kućama te i ako se kontrola vršila i na gradskim mitnicama ostalo je uza sve to ovo pitanje gotovo potpuno još otvoreno i nije bilo moguće zamisliti, da bi akcija Gradskog poglavarstva na ovom polju mogla zabilježiti veći uspjeh da se nije provela jedna koordinirana akcija sa strane Gradske općine i banovinskih vlasti te Gospodarske Sloge, koja je organizirala seljake iz okolice odakle se mlijeko u grad doprema. Naročitu treba posvetiti pažnju akciji na samome selu, jer su svi napori ostalih faktora inače unapred osuđeni na neuspjeh. Problem taj međutim prelazi tu okvire i granice djelatnosti, samo gradskih vlasti, prestaje biti specifično gradski, on dobiva oblike opće narodno gospodarske, oko kojih u prvom redu treba da vode brigu banovinske i državne vlasti a i druge institucije i organizacije, kojima je na srcu napredak sela i seoskog agrarnog gospodarstva.

(Nastavit će se)

Verus:

HRVATSKI PUBLICISTA DR. FRANJO DEAK ODLIKOVAN JE OFICIRSKIM REDOM FRANCUSKE AKADEMIJE

O PEDESETGODIŠNJICI NJEGOVOG ŽIVOTA

Položaj naših intelektualaca nije danas nimalo zavidan, jer se i kod nas, kao u mnogim drugim zemljama, naročito iza svjetskog rata osnovanim državama, više cijene materijalna dobra od duševnih. Kraj toga živimo u skoro bi rekli, očajnim društvenim prilikama, gdje mnogo odlučuju razne veze, pa onaj stari hrvatski jal ili zavist. Na dnevnom je redu laktaštvo i kruhoborstvo, te se mnogi naši talenti i sposobni ljudi ne mogu plasirati, ili im se njihove sposobnosti ne priznavaju, pače im se šta više, baš zbog toga prave nepotrebne neprilike i poteškoće, kako ti naši ljudi ne bi mogli doći do izražaja u našem dnevnom i javnom životu, jer bi naravno u pozadinu potisli mnoge naše po vezama i intrigama, ali tim manje po svojim sposobnostima, poznate prosječne ličnosti, kojima su u životu glavni materijalni dobici. Jednom riječi, kod nas, na tome društveno dosta zatrovanom tlu, ne mogu da se afirmiraju pravi idealisti i faktično sposobni ljudi, pogotovo, ako su još k tome hrvatski nacijonalisti. Stoga kod nas, — čini se, — više no igdje drugdje vrijedi ona stara poslovica: »Nemo, propheta in patria!« (»Nitko nije prorok u svojoj otadžbini«).

Tim više veseli nas prave, stare Zagrepčane, kad se kome od naših darovitih i zaslužnih ljudi priznaju njihove sposobnosti i zasluge u velikim i naprednim zemljama prosvjećenog Zapada. Ovakav tipični slučaj za naše gornje tvrdnje, doživjeli smo evo prije kratkog vremena.

Našeg sugradjana, hrvatskog publicistu i člana »Društva Zagrebčana« g. Dr. Franju Deaka, odlikovala je francuska vlada oficirskim redom Akademije za njegov dugogodišnji publicistički rad i znanstvena istraživanja naročito obzirom na dobu Francuza u Hrvatskoj (1809—1813) o kom je važnom po nas historičkom, makar kratkotrajnom, razdoblju, g. Dr. Deak napisao mnogo članaka i rasprava u našim, a tako i u francuskim novinama i časopisima, a koji su pobudili znatan interes u francuskim mjerodavnim krugovima. Pored toga je g. Dr. Deak održao i nekoliko uspjelih predavanja o francuskoj Iliriji u čijem sklopu se je nalazila i Hrvatska sve do Save, sa Dalmacijom i Istrom, Slovenijom, dijelom Koruške, te Goricom i Gradiškom. Glavni cilj rada spomenutog bio je taj, da skrene pažnju posljeratne Francuske na našu domovinu Hrvatsku i nas Hrvate, kojih su predji toliko krvi prolili za veličinu i čast cara Napoleona i Francusku, zadivivši čitavi svijet svojim nečuvenim junaštvom, — pa da su oni zaslužili bolju i ljepšu sudbinu... Od tog historičkog i starog prijateljstva izmedju Hrvata i Francuza, koje seže daleko u prošlost, sve tamo do kralja Ljudevita XIV. u doba urote Zrinjsko-Frankopanske, pa amo do novije dobe francuskog cara Napoleona III. koji je našem neumrlom borcu za slobodu Hrvatske, Dr. Eugenu Kvaterniku poklanjao mnogo simpatija, očekivalo se je, a i danas se još mnogo očekuje... Takovi hrvatski patriotski motivi vodili su uvijek g. Dr. F. Deaka u njegovom publicističkom i novinarskom radu.

I eto, velika kulturna Francuska, svjesna si svoje historičke kulturne misije u Evropi sjetila se je spontanim poticajem zagrebačkog svog konzula, Hrvata, Dr. Franju Deaka, te ga nagradila spomenutim visokim odlikovanjem, koga samo vrlo rijetko u našoj domovini nose.

Predaja odlikovanja g. Dr. Franji Deaku uslijedila je u srijedu dne 3 svibnja o. g. u podne u francuskom konzulatu u Zagrebu, na vrlo svečan način. U velikom i elegantnom salonu konzulata bili su sakupljeni svi činovnici, pa je francuski konzul g. Georges Gueyraud lijepim riječima oslovio g. Dr. Deaka i prikopčao mu na grudi spomenuto odlikovanje, uručiv mu istodobno i diplomu, izdanu po francuskom ministru prosvjete g. Jeanu Zayu. Nakon toga je odlikovanom čestitao konzul g. Gueyraud kao i svi sakupljeni činovnici francuskog konzulata. G. Dr. F. Deak zahvalio se je toplim govorom, ganut tim odlikovanjem i riječima priznanja g. konzula. Iza toga je bila servirana zakuska.

G. Dr. F. Deak zahvalio se je i posebnim pismom, adresiranim na francuskog ministra prosvjete g. Jeana Zaya, na podijeljenom mu odlikovanju, kog je osnovao još car Napoleon I. Veliki god. 1808 za zasluge kulturnih javnih radnika. Sve naše novine donijele su obavijest o tom rijetkom odlikovanju, a koje Francuska Republika podijeljuje samo zaista zaslužnim ljudima, pa je ono u Francuskoj i u velikom svijetu s pravom visoko cijenjeno.

Kako je ovo odlikovanje lijepo odjeknulo u našoj hrvatskoj javnosti,

jer je g. Dr. Franjo Deak poznat kao žarki hrvatski domoljub i skroman čovjek sa širokim krugom prijatelja i znanaca, najbolji je dokaz, da su i »Braća hrvatskog zmaja« dne 10 svibnja o. g. proslavila u užem članskom krugu ovo lijepo odlikovanje, pošto je g. Dr. Deak već dvadeset godina utemeljiteljnim članom tog našeg rodoljubnog zaslužnog društva. Upravo pred sam lanjski Božić, u srijedu dne 21 prosinca 1938 održao je u viteškoj dvorani »Braće hrvatskog Zmaja« g. Dr. F. Deak vrlo zanimivo predavanje o hrvatskom junaku, napoleonskom generalu Marku pl. Slivariću-Haldenburškom, jedinom Hrvatu, koji je postao generalom u francuskoj Hrvatskoj i koji je vodio hrabru hrvatsku brigadu u velikoj vojni protiv Rusije (god. 1812). Tom je predavanju prisustvovao i francuski konzul uz personal konzulata, pa je ovo predavanje, održano prigodom 100. godišnjice smrti tog našeg junačkog generala, bilo mnogo zapaženo. Iz starih zaprašenih arhiva i spisa spasio je g. Dr. Deak ime tog slavnog francusko-hrvatskog generala od potpune zaborave, koja je poput koprene prekrila ovo veliko ime tokom jednog stoljeća.

Inicijativom g. Dr. F. Deaka, prigodom proslave 350. godišnjice opstanka grada Karlovca (1929), prozvana je krasna aleja platana na početku Lujzinske ceste u Dubovcu kraj Karlovca, za spomen na velikog i slavnog francuskog maršala Marmonta, tog rijedkog i oduševljenog prijatelja Hrvata, »Marmontovom alejom«. Kako je poznato, Lujzinsku cestu, koja vodi od Karlovca preko Gorskog Kotara do Rijeke i mora, dovršili su od Netretića do Karlovca francuski vojni inžiniri (1810), koji su i zasadili onu impozantnu aleju visokih platana, koja i danas služi nijemim svjedokom značajne epohe Francuza u Hrvatskoj. Od Rijeke do Netretića (nedaleko grada Karlovca) izgradio je Lujzinsku cestu austrijski general, Hrvat, barun Vukasović (pao u bitci kod Asperna god. 1809).

Dr. Franjo Deak rodjen Karlovčanin, potječe od starih patricijsko-plemenitaških familija, pa mu je obitelj po majci, ugledna familija Lopašića, igrala veliku ulogu u Karlovcu baš u doba Francuza. Tada je pradjed mu, Mirko Lopašić, jedan od prvih i najzaslužnijih preteča hrvatskog narodnog pokreta, odnosno naših Iliraca, bio gradskim kapetanom i doskora se usko sprijateljio sa Francuzima, koji su Karlovac odredili da bude glavnim gradom francuske Hrvatske. Tada je taj naš grad dosegao svoju kulminaciju, značenja kao nikad prije ni kasnije. Mirko Lopašić spjevao je u počast maršala Marmonta, vojvode od Dubrovnika i generalnog guvernera francuske Ilirije, prilikom njegovog posjeta grada Karlovca (god. 1810) oduševljenu veliku pjesmu (odu), čiji tekst se još danas čuva u Sveučilišnoj biblioteci u Zagrebu. Mirko Lopašić je u slobodarskim idejama pridošlih Francuza odgojio svu svoju djecu, što je prešlo i na njihove potomke, medju njima i na njegovog zaslužnog sina, hrvatskog historičara Radoslava Lopašića, te žarkog hrvatskog otadžbenika

Slobodina Lopašića, oca majke Dr. Deaka. Baka mu, supruga Slobodina Lopašića, Dragojila Lopašićka, bila je jednom od prvih učiteljica francuskog jezika u Hrvatskoj, koja je početkom godina šestdesetih, zajedno sa gdjicom Pluščec, sestrom zagrebačkog gradskog kapetana, osnovala jednu od prvih i najboljih privatnih škola u gradu Zagrebu, te ma da je bila porijetlom Bečanka, mnogo se isticala kao Hrvatica u krugovima naših rodoljuba one dobe. Dragojila Lopašić izdala je prve knjige za učenje francuskog jezika u Zagrebu (prevela je i nadopunila Ploetzov francusko-hrvatski riječnik i gramatiku itd.), a pored toga je prevela i mnogo pripovijetki, basna i priča za mladež iz francuskog na hrvatski jezik (medju inima i nekad popularni roman od Hectora Mallota: »Romain Calbris«, tog francuskog Robinsona). Bila je u Karlovcu od god. 1876—1896 učiteljicom francuskog jezika i vezenja na višoj djevojačkoj školi, gdje je odgojila generacije i omogućila im da upoznaju francuski jezik, njegovu literaturu i kulturu. Pored toga bila je i prijateljicom belgijske kraljice Henriette, žene kralja Leopolda II. Velikog, bivše austrijske nadvojvodkinje, s kojom je bila kao najbolja učenica, više godina odgajana u krasnoj Augarten-palači u Beču, sve do udaje princese Henriette za kralja Leopolda. Poznavala je 9 jezika —te svog unuka brižno odgojila.

Prema tome veže velika obiteljska tradicija g. Dr. F. Deaka sa Francuskom i njezinom kulturom, u kojoj je tako rekući od najmladjeg djetinjstva bio odgajan, pa nije stoga čudo, da je i on pošao tragom svojih zaslužnih predja, imajući vazda pred očima napredak i prestiž hrvatskog naroda u domovini i u dalekom, velikom svijetu.

Bivši još gimnazijalac u Karlovcu, počela je Dr. Deaka zanimati žurnalistika ili novinarstvo, jer je mnogo i često posjećivao svog ujaka, umnog i vrlo darovitog hrvatskog novinara Dušana Lopašića, koji je skoro četiri decenija izdavao u Karlovcu svoje lokalne novine (tjednike »Svjetlo«, zatim »Glasonošu« i konačno »Slogu«) i na svog nećaka vršio velik upliv. Tu je mladi Deak slušao tolike razgovore, koje je vodio njegov ujak Dušan sa raznim našim političarima, intelektualcima ili književnicima. Ujedno je u gostoljubivoj kući svog uje, njegovom privolom, tako rekući izučio »šegrtsku i pomoćničku školu« žurnalistike. Tek sa petnaest godina, dakle, kad je Dr. Deak bio u petoj gimnaziji, smio je on da lijepi i slaže rukopise za ujakove novine, koje su se ponajprije štampale u Karlovcu, a onda u Zagrebu. Uz to podučavao ga je ujak kako se korigiraju rukopisi za novine, preporučujući mu, da što više čita najbolja djela iz naše i svjetske literature i da uči svjetske jezike. Tako je išlo skoro tri godine, a nakon toga je tek smio mladi Deak da napiše za ujakove novine po koju kratku reportažu, ili vijest iz lokalnog dnevnog života u Karlovcu. Slijedile su glazbene kritike karlovačkih koncerata i društvenih priredbi, pa prijevodi pripovijedaka, ili lagljih novela za feuilleton.

God. 1906. napisao je g. Dr. Deak kao sedmogimnazijalac prvi samostalni članak o Ludvigu van Beethovenu i njegovoj muzici za zagrebački studentski mjesečnik »Hrvatski Djak«. U to doba bio mu je školskim drugom naš poznati književnik Ljubo Wiesner, koji je takodjer mladog Deaka poticao na literaran rad, skrenuvši mu pažnju naročito na ruske velike pisce, koji su se onda u našim djačkim krugovima mnogo čitali. Kad je u jeseni god. 1907 Deak otišao na sveučilišne studije u Beč, slao je odanle više puta dopise za karlovačke novine i za ljetnih ferija pomagao svome ujaku kod redakcije njegovih novina. Svjetski rat (1914—1918) u kojem je Dr. Franjo Deak sudjelovao u svojstvu austro-ugarskog topničkog rezervnog časnika, prekinuo je za dulje vremena njegov publicistički i novinarski rad. Ali odmah iza rata, god. 1919., laća se on pera, postaje dopisnikom velikih švicarskih novina »Neue Zuercher-Zeitung«, gdje je napisao svu silu članaka i vijesti o našim naročito političkim prilikama, te mnogo doprineo da je svijet iz izravnog vrela doznao za težnje i opravdana traženja Hrvata. Kod tih novina suradjivao je sve do diktature god. 1929.

U istom razdoblju pisao je mnogo i za naše zagrebačke novine (»Obzor«, »Jutarnji List«, »Hrvat«, »Večer«, »Novosti«, »Zagreber Tagblatt«, »Der Morgen« i »Morgenblatt«) o kulturnim pitanjima, politici, privredi, likovnim umjetnostima i muzici. God. 1922 osnovan je na njegov poticaj drugi njemački list u Zagrebu, »Der Morgen«, isprva tjednik, a onda dnevnik, kog je godinu dana uredjivao. Nakon prve uspjele medjunarodne izložbe automobila u »Zagrebačkom Zboru« (listopad god. 1924), koja je po inicijativi g. Dr. Deaka osnovana i po njemu organizirana bila, osnuje on u proljeću god. 1925 prvi naš stručni i športski list za automobilizam i avijatiku, »Motor:, kog je uredjivao šest godina, te u to doba izdao još i razne priručnike za automobiliste. Kraj svega toga on suradjuje i u stranoj štampi (»Neue Freie Presse« u Beču, »Pester Lloyd« u Budimpešti, kasnije pariškom »Le Tempsu«, londonskom »The Timesu«, »Chicago Tribuni« i mnogim drugim stranim dnevnicima i revijama), daje poticaja za izdavanje i ime nekad vrlo popularne kazališne i kinorevije »Kulise«. Piše mnogo članaka, humoreska, uspomena i kritika za zagrebačku »Danicu« (do konflikta sa hrvatskim narodnim vodstvom), te mnogo kazališnih i umjetničkih kritika za »Slobodnu Tribunu«, i ako neima nikakovih veza sa njezinom političkom ideologijom, te i danas suradjuje kod većine naših hrvatskih zagrebačkih i nekih stranih novina, a tako i kod našeg časopisa.

U tom opsežnom publicističkom radu posvećuje g. Dr. Deak sve veću pažnju historiji njegovog rodnog grada Karlovca, kamo je familija njegove majke, obitelj Lopašića, došla prije tri stotine godina i tamo igrala zamašnu ulogu. Kao oduševljeni lokalni i narodni patriota, studira g. Dr.

Deak kod svake zgode intenzivno karlovački gradski arhiv, pa i druge arhive kod nas i u inozemstvu. Sabire razne podatke o životu i prilikama u starom Karlovcu iz starih novina, časopisa i usmenog pričanja, — te piše bezbroj članaka o svome rodnom gradu Karlovcu, veličajući njegovu prošlost na hrvatskom narodnom i gospodarstvenom polju.

Medjutim je g. Dr. Franjo Deak posvetio mnogo vremena i istraživanju prošlosti grada Zagreba, gdje su članovi obitelji Lopašića u kolu naših nekadanjih žarkih domorodaca, stajali u najprvim redovima, pa je iz tih familijarnih tradicija napisao više zanimivih članaka u našoj štampi, a i u našoj reviji. Naročitu pažnju posvećuje g. Dr. Deak u svojim povjesnim istraživanjima i pisanju, našoj hrvatskoj kulturnoj historiji, koja još ni iz daleka nije onako obradjena i kritički prikazana, kako to nalazimo u ostalim naprednim zemljama, gdje se osobito u novije doba kulturna povijest sve to više cijeni i intenzivno obradjuje. Ulogu našeg gradjanstva u našem narodnom životu, pa njegove velike zasluge u budjenju i održavanju hrvatske narodne misli, kao i narodne borbe, te napretka hrvatskog naroda na tim snažnim nacijonalnim temeljima, udarenim ogromnim radom naše nekada požrtvovne i žilave buržoazije i inteligencije, nastojao je g. Dr. Deak u svojem publicističkom radu, svakom prilikom da istakne i podvuče, za primjer današnjoj generaciji.

Uzgojen od svojih najmladjih dana u nauci našeg neumrlog oca domovine, Dr. Ante Starčevića, ostao je Dr. F. Deak čitavog svog života na istoj hrvatskoj narodnoj liniji, ne skrećući ni nalijevo ni nadesno, odbijajući časti, mjesta i materijalna dobra, koja bi bila vezana sa zatajivanjem hrvatstva. Uz to je svakom prilikom nastojao i upućivao da se uspostavi što uža, harmonička suradnja izmedju grada i sela, kako bi hrvatska narodna fronta bila što jača i otpornija. Zbog svog patriotizma mnogo je Dr. Deak u ovim poratnim godinama stradao, bio progonjen i zapostavljan, ma da je svojom spremom, opsežnim znanjem i inteligencijom mogao još više koristiti svom hrvatskom narodu, kad bi zapremao mjesto, koje bi mu bezuvjetno pripadalo.

Prije kratkog vremena proslavio je g. Dr. F. Deak u krugu svojih najbližih, petdesetu godišnjicu života. I kad mu u vlastitoj domovini nije dano već odavna zasluženo priznanje njegovog tridesetgodišnjeg publicističkog, literarnog i novinarskog rada, — nije ga zaboravila velika Francuska, koja znade cijeniti intelektualni rad svakog čovjeka, pogotovo, ako je vezan njezinom kuturom i tradicijom, te je time opet zasvjedočila svoju neumrlu misiju koju vrši i vršiti će u čitavom kulturnom svijetu.

Visokim francuskim odlikovanjem g. Dr. Franjo Deaka, našeg člana i suradnika, počašćena je čitava hrvatska publicistika, pa se i naše uredništvo priključuje iskrenim čestitkama odlikovanom.

Ing. Ferdo Šega:

OČUVAJMO ŠUMSKI PERIVOJ NA MEDVEDNICI

U nedjelju 21. svibnja priredilo je naše »D. Z.« svoj prvi izlet na Medvednicu. Izlet je ispao iznad svakog očekivanja. S osobitim zadovoljstvom moramo istaknuti, da smo bili odlično, upravo bratski primljeni i podvoreni u prekrasnom H. P. D. »Tomislav domu«, koji s pravom može nositi dično ime Prvoga Kralja radi svojeg divnog gospodajućeg položaja i svoje skladne i savršene izgradnje. Možda nas je i malo smetalo kišovito vrijeme, jer su nam magle i kiše ponešto zastirale s južne strane nama nikada dosta uživajući vidik na naš iznad svih ljepota najljepši i predragi Zagreb-grad, a sa sjeverne strane na naše opjevano ubavo Hrvatsko Zagorje. Nu kako kod svakog veselja ima i neprijatnosti, tako je bilo i kod ovog izleta. Prvo nas je rastužilo, kada smo se dovezli do gradske pilane na Bliznecu i tamo ugledali one velike naslage dasaka i letava iz raspiljenih trupaca, koje mora davati, kao neku živu žrtvu, naša šuma sa Medvednice. Ćutili smo bol šume, koja mora davati tolike žrtve iz svojeg živog naraštaja, da im gradska pila tijelo raskomada na daske i letve. Ugodno vozeći se dalje po gorskoj cesti došli smo do nekadanje vatrom uništene planinarske kuće, gdje nedaleko izvire bistri i svježi izvor potoka Bliznec, ispod vrha nekada zvanog Bliznica, kojim imenom zvaše taj vrh, kako sam to nekoliko puta dokazivao, naši stari Hrvati u selima pod podnožjem Medvednice. Neprijeporno je to ime donešeno sa dolaskom Hrvata iz svoje Karpatske pradomovine, gdje i danas opstoji gorski vrh Bliznica na kojem izvire rječica Bliznec. Vozeći se dalje po lijepoj ali još nedovršenoj cesti prema »Tomislav domu«, opet nam se duša i srce ražalostilo gledajući uz cestu naslage one silne hrpe gorivog drva dobivenog sječom mladih stabala u neposrednom okolišu »Doma«. To nam je dalo povoda da se osvrnemo na šumsko gospodarenje na našoj Medvednici, te da upozorimo mjerodavne što se po našem mišljenju ne smije činiti.

U svijetu se s pravom veli: Bez kulture nema šuma, ali ni kulture bez šuma.

Već kroz nekoliko zadnjih godina provlači se kroz našu štampu pitanje gospodarenja sa šumama na Medvednici. U pitanju je način gospodarenja sa gradskim šumama, kao i sa šumama ostalih vlasnika na Medvednici. Za gradske šume bile su sazivane ankete, tražena stručna mnijenja priznatih stručnjaka, teoretičara i praktičara, a u dnevnoj štampi izlazili su članci kako se šume sjeku i ugrožavaju u svom opstanku. Tu

domoljubnu brigu pojedinaca za opstanak šuma na Medvednici pratilo je cjelokupno gradjanstvo sa najživljim interesom i pažnjom.

Prije nekoliko godina bilo je utvrdjeno po gradskom zastupstvu, da se u šumama na Medvednici ima zavesti t. zv. preborna sječa. Po tom sastavu sjeku se na odredjenoj površini samo pojedina stabla. Stabla koja ostaju prirodno pomladjuju površinu tla. Ispod starijih stabala razvija se mlada sastojina. Taj se postupak neprestano ponavlja, tako da na istoj površini postaju sve vrsti stabala od najmanje do najviše dobi. Tako je bio utvrdjen način gospodarenja sa gradskom šumom na Medvednici, a imao je u prvom redu služiti interesima turizma. Iz šume treba vaditi samo trula, bolesna i zakržljala stabla. U toj šumi ima se voditi samo briga o higijenskim, estetskim i turističkim potrebama gradjanstva, a mora se napustiti način sječe šume za dobivanje što veće materijalne koristi. U kratko rečeno, sa šumom se ima gospodariti kao sa perivojem. Pod perivoj-šumom razumijeva se šuma u kojoj ima mnogo staza i puteva, a kojih danas nema u gradskoj šumi na Medvednici. Odnosne staze ne bi trebale biti šire od 1 m, a njihova gusta mreža u blagom usponu morala bi se razgranjivati po cijeloj šumi na Medvednici.

Nedavno smo čitali u »Jutarnjem Listu« da je Zagrebačko gradsko poglavarstvo predložilo drvosječni prijedlog za god. 1938.-39. banskoj upravi na odobrenje. Povjerenstvo banske uprave bilo je u šumi i ustanovilo, da se taj drvosječni prijedlog ne može odobriti i ona ga nije odobrila.

Unatoč tog neodobrenog drvosječnog prijedloga, provadjala je šumska uprava grada Zagreba sječu šume, koja je sad obustavljena odlukom banske uprave, jer ne samo što taj drvosječni prijedlog nije bio odobren, već svaka sječa od 1. travnja do 1. listopada po zakonu o šumama strogo je zabranjena. Sječa je obustavljena ne samo iz šumsko uzgojnih motiva, već i radi estetskih obzira, jer se protivi interesima stanovnika grada Zagreba, planinara i t. d. te jer ta šuma mora čuvati zaledje grada, a osim toga mora biti sačuvana kao perivoj i izletište. Kao što je poznato, proglašene su šume u Zagrebačkoj gori zaštitinim šumama odlukom banske uprave od godine 1934.

Iz svih slojeva gradjanstva se čuje samo jedan glas: Medvednica treba da bude prirodni perivoj grada Zagreba. To je bio vječni poklič i »Hrvatskog planinarskog društva«, čiji su članovi iz svih društvenih slojeva gradjanstva. Težnja »Hrvatskog planinarskog društva« da se gradska šuma na Medvednici sačuva u svojoj cjelini kao prirodni perivoj, osniva se na dubokoj spoznaji, da su one od presudne važnosti za grad Zagreb i zdravlje njegovog stanovništva. Samo šumovitoj Medvednici ima grad Zagreb zahvaliti svoju ugodnu klimu i svoju lijepu romantiku okoline, koja mu nosi glas daleko preko granica Hrvatske domovine. Ova planina i njene šume štite grad Zagreb od po-

sljedica proloma oblaka, tuče, poplava i žestokih sjevernih vjetrova. Rijetko koji grad ima u tako neposrednoj blizini, jedva 6 km zračne linije, ovako krasno izletište, koje u svako godišnje doba svojim planinskim čarima pruža izletniku odmor, oporavak i užitak na čistom i svježem gorskom zraku.

Grad Zagreb ima danas oko 300.000 stanovnika, od kojih veći dio nakon dovršenog rada u tjednu, željno traži odmor i oporavak na Medvednici, gdje ga nalaze jedino i u obilju. Valja imati na umu, da su ovi izletnici iz najšireg sloja pučanstva, kojima nije moguće odvesti se željeznicom u udaljene planinske krajeve. Njima nedeljno plandovanje i planinarenje po Medvednici nadomješta i dopust i ljetovanje. Na hiljade ih susrećemo ljeti po hladovitim puteljcima uz svirku i pjesmu, kako se razdragani i sretni, mladi i stari, uspinju po strmim stazama sve više i više da što prije stignu na greben i visoravan planine, da se mogu tamo sunčati i odmarati, sakupljajući nove snage toliko im potrebne za svagdanji rad u zatvorenim prostorijama ureda i radionica. A šta da kažemo za zimske športaše? U zimi po padinama Medvednice bezbroj skijaša uz ciku, smijeh i vrisak, rumeni i objesni kao nestašna djeca na svojim dugim daskama, sa manje ili više spretnosti skližu i padaju po debelom snijegu, uvijek zadovoljni i sretni jer su se podigli nad sivom i tužnom svakidašnjicom, te utonuli u igru, koja jedino znači odmor, oporavak i užitak. Šume po Medvednici moraju ostati zaštitni plašt grada Zagreba, njegov bogati rezervoar svježega i zdravog zraka, izletište, igralište, te planinarsko i športsko poprište pod gustom krošnjom bukovih i jelovih stabala.

Što se tiče ostalih šuma po Medvednici, kao seoskih i ostalih privatnika, držimo potrebnim naglasiti da bi grad Zagreb i o njima morao voditi računa u pogledu njihove sječe. Za pohvaliti je da je grad Zagreb nedavno kupio šumu od Pongratza i tako areal svojih šuma proširio na blizu 2.500 jutara.

Šume na sjevernoj strani Medvednice t. j. one na padinama planine prema Bistri i Stubici jesu isječene bez reda i sistema poslije prevrata. Nije ništa bolje ni sa šumama, koje se prostiru na jugoistočnoj strani Medvednice. Preostale opustošene šumske površine na jednoj i na drugoj strani Medvednice pokrivene su danas kupinom i grmljem, te malo vrijednom šikarom, dok pomlatku posječenih bukovih i jelovih stabla nema više ni traga.

Pogledom na ove prostrane i opustošene šumske površine po Medvednici budi se u nama osjećaj negodovanja i protest ogorčenja protiv onih, koji su to izvršili, kao i protiv onih, koji su to dozvolili da se ova strahovita devastacija izvrši u neposrednoj blizini našeg hrvatskog kulturnog središta Zagreb-grada. Zbog te devastacije šuma po Medvednici u očima kulturnih stranaca mnogo trpi prestiž grada Zagreba.

Po stanju šuma i njihovoj sječi, cijeni se i prosudjuje kulturni stepen nekog naroda.

Posljedice devastacije šume po Medvednici vide se najbolje po tome što sela na podnožju, koja su se nanizala podno naše Medvednice, potpuno oskudijevaju na ogrijevu i gradjevnom drvu. Gorski potoci se pretvaraju u divlje bujice, koje nose sastresitu zemlju sa strmih padina ogoljelih površina šuma, zatrpavajući niže ležeće oranice i livade sa debelom naslagom kamenja i šljunka. Nestajanje šuma za ova prigorska sela može biti upravo kobno, kao što je to slučaj u mnogim drugim zapuštenim krajevima naše domovine.

Na Medvednici ima pokušaja osnivanja planinskog gospodarenja (na pr. gospodarstvo Fröhlich). U taj pothvat je utrošen veliki kapital, ali to je rad protiv prirode. Ne mogu se vječni prirodni zakoni ni s kapitalom svladati. Medvednica po svom sastavu ne može nositi na sebi prostrane i bogate planinske pašnjake, koji bi omogućili razvitak intenzivnog planinskog stočarstva. Ona treba biti pokrivena šumom, a šuma je najljepša zemljina odora, jer šuma mora biti trajan izvor dobrote i zdravlja budućim pokoljenjima.

Uništavajući šumu na Medvednici znači počinjati zločin na prirodnim uslovima što ih pruža za napredak hrvatskih sela ispod njenoga podnožja. U ništa manju ruku to znači sprečavanje užitaka hiljadama gradjana grada Zagreba, koji svake nedelje i praznika u ovim šumama traže snage života u borbi za svoj opstanak i svoj napredak.

Šuma nije više »Privredno poduzeće« već »Općenarodno dobro«. Čuvanje, podizanje i njegovanje šuma, postala je danas narodna obveza. Skrajnje je vrijeme da se kod nas povede ozbiljnog računa o načinu sječe šuma na Medvednici bez obzira na njihove vlasnike. Samo na taj način moći ćemo zaštititi interese onih najsiromašnijih hrvatskih seljaka u selima na podnožju Medvednice, samo tako ćemo moći izbjeći opravdanoj kletvi potomstva da smo uništili šumu na Medvednici iz grubih materijalnih interesa.

Zrinjevčan:

ZAŠTO NEMAMO SVOGA STILA U GRADITELJSTVU?

Pogledamo li bud koji mu drago proizvod od čovječje ruke, primjerice vrč, sablju, žensku haljinu, kakvu zgradu itd. opazićemo odmah na njoj dvoje: a) svrsishodnu ili tehnički nužnu formu i b) možebitni dodani ukras. Gradivom i njegovim tektonsko-fizikalnim svojstvima u jednu, a samom s v r h o m kojoj ima da posluži dotični predmet u drugu ruku, uslovljen je izvana i iznutra o b l i k artefakta, proizvoda, što se tiče s v r s i s h o d n o s t i (Zweckform). Drukčije je stvar sa ukrasnom ili umjetničkom formom (Kunstform). Tu se otvara pred našim očima nepregledan jedan niz kombinacija i varijacija. Zasad ćemo da se medjutim ograničimo na najbitnije i istaknućemo odnos izmedju gore spomenute dvije komponente oblikovanja takih predmeta.

Vidjesmo maločas, kako s v r h a izvana, a m a t e r i j a l i njegova tehnička svojstva (čvrstoća, pruživost, tvrdoća, krhkost, težina i drugo) iznutra, daju kriterije prema kojima se vrši f o r m a c i j a predmeta, u velikom dakle zgrade, u malome predmeta za porabu (Gebrauchsgegenstand). Nije li tako radjeno, predmet je loše, tj. rdjavo izdjelan, njegova je nutarnja logika manjkava ili uopće fali, on bûdi u nama dojam fušarstva. Još će to u većoj mjeri biti slučajem, budne li prva grupa zahtijevâ u protivurječju s drugom, dakle ukratko: bude li t. zv. umjetničko-ukrasna forma protuslovila korisnoj, drugim riječima: bude li ures bio n a u š t r b praktičnosti.

I s p u n i m o l i zahtijeve nabrojane pod a) i b), dakle svrsishodnost i vodjenje računa o tektonskim svojstvima materijala koji rabimo, i s p u n i m o l i i h š t o b o l j e i v j e r n i j e. — predmet je zapravo već gotov, a istodobno će biti u svojoj vrsti i lijep, z a d o v o l j a v a j u ć i sa logično-estetske strane, ili u najmanju ruku nemože da bude nikada r u ž n i m. — Iz toga izvodimo:

Prvo pravilo: U k r a s n a, i l i š t o s e k a ž e s t i l s k o-u m j e t n i č k a f o r m a k o d m a k o j e g p r e d m e t a u p o r a b e, d a k l e u k o r i s n i m u m i j e ć i m a, p r e t s t a v l j a z a p r a v o u t o l i k o j e d n u s t v a r s u v i š n u, u k o l i k o j e p r e d m e t, i p o s v e m a b e z n j e, s v o j o j s v r s i p a i n a š e m p o g l e d u z a d o v o l j a v a j u ć i. Iznenadiće gdjekoga možebit, ali činjenicom jest, da su s v i ornamenti, umjetnička sretstva i ukrasni stilovi, u svojoj suštini stvari i z l i š n e, i ništa drugo doli djeca luksusa, jednako košto su t e h n i č k a djela djeca n u ž d e i oskudice.

Primjer za ovu tezu objasniće nam tu misao.

Zamislimo u jednom sredovječnom gradu ili tvrdjavi, okruglu obrambenu k u l u, podignutu na strateški potrebnom mjestu, odgovarajuće visine, debljine i jakosti, od čvrstog kamena klesanca ili lomljenca. Uzmimo nadalje da razlozi o b r a n e zahtijevaju u I. katu te kule jedan pomôljak, (erker) ili možda balkon, koji neka je izveden solidno, od kamena, nu posve grubo i nerasčlanjeno. Time je tehnički stvar riješena. Nu kad bi sad netko išao i dodao nužnim konzolama, na kojima ploča doista počiva, užljebine, ili čak ukrasne listove na pr. od akantusa, ili kad bi ploču podupro (premda i tako čvrsto drži i nosi se), recimo jajinjakom (Eierstab, Echinus), ukratko dodao ornamenat, izveo umjetnički iscifrane, željezne ili kamene rešetke ili prsobran, — onda bismo sve ovo morali nazvati u neku ruku luksusom, — opravdanim možda, estetskim makar, — ali ipak luksusom, i u toliko filozofski nepotrebnim, jer luksus i filološki t. j. jezikoslovno ne znači ništa drugo do li nečeg za samu bit stvari nepotrebnog!

Do posve nas istog rezultata dovodi promatranje na pr. ženske svečane ili kućne haljine, posuđa za čaj i kavu, uveza za knjige, i mnogi drugi. Vazda moći ćemo da razlučimo: g d j e svršava nužda, a gdje počinje luksus.

Što je stil?

Na ovo pitanje možemo sad da pokušamo dati odgovor. Svako razdoblje kulturne historije, imade neki više-manje zaokruženi nazor, zapravo konvencionalni način naziranja na sve pojedinosti, koje se tiču manifestacija njegovog kulturnog duha, njegova načina: i kako se valja odijevati, izražavati, ponašati, — kako češljati kosu, brijati ili rezati bradu, kako plesati i pjevati, kako gajiti društvenost i umjeća svake ruke. Sve ove komponente zajedno, čiji je najdublji izražaj, tako reći k o n t r a b a s označen u svakodobnoj vladajućoj a r h i t e k t u r i (koja služi svem ostalom životu o k v i r o m), sačinjavaju u formalnom pogledu ono što s t i l o m j e d n e p e r i j o d e nazivljemo: Načinom dakle, k a k o jedna kulturna sredina posmatra manifestacije estetsko-formalnog stvaranja, a prije svega zapravo u o r n a m e n t i c i.

To predstavlja neku k v i n t e s e n c i j u stila, haljinu dakle ili plašt, koju umjetnost prebacuje preko ramena svakodobnog arhitektonsko-tehničkog stvaranja, dajuć mu posve individualan, savremen oblik. Jer sama osnovna zamisao, sama o k o s n i c a objekta — radi li se o crkvi, odjeći, ili namještaju kućnom — uvjetovana je zakonima n u ž d e, i u b i t i ostaje netaknutom kroz vjekove. Radi li se o romanskoj ili gotskoj crkvi,

o renesansnom ili klasicističkom ormaru, o baroknom ili bidermajer-kaputu — vazda je jezgra stvari ista: kuća za molitvu, mebl ili namještaj za čuvanje stvari, odijelo za obući, vrč za piti. Rijetko kad zasiže kora ili koža samog stila dublje od epiderme predmeta! Kao što i ljudi, na pr. u Šekspirovim dramama, Don Quihott-u, ili u modernim komedijama, vazda daju samo varijacije na općeljudsku temu. Kostimi ne mijenjaju tu na stvari ništa, ili skoro ništa, jezgra ostaje.

Nekoć i danas.

Sad možemo da pristupimo pobližem posmatranju odnosa, koje je publika u razno doba zauzimala prema pitanjima stila, dakle umjetničko-estetske forme, prebačene povrh jezgre tektonsko-potrebite, uslovljene praksom.

Kroz čitav klasični, srednji, novi i najnoviji vijek, dakle na našem ovdje evropskom Zapadu: od vremena Atene i Rima, pa sve do reakcije ili restauracije, koja je slijedila francusku revoluciju, razvoj samog stila, ili vulgarno rečeno mode (jer stilovi i nisu drugo do li modne struje u većim vremenskim perijodama, mode pako kratkotrajni počeci stilova), bivao je u glavnom organski. Ma da smo se navikli govoriti o pojedinim stilskim perijodama, to si ipak ne smijemo predstavljati, kao da su one bile jasno odsječene, izolovane. Njihovi bezbrojni prelazi, u raznim zemljama različito dugi i razno okarakterisani, daju vazda nijansirano preleženje postepeno se gubećeg starijeg, u nastajući novi slog. Antika se polagano gubila u Starokršćanskom, ovaj u Romanskom, potonji u Gotskom slogu itd. Renesansa nije drugo do li preporod klasike, uvjetovan važnim vanjskim i unutarnjim razlozima. Baroka, Rokoko i Bidermajer pako, sasma su očito djeca renesance, ne tajeć svog porijekla ni časkom.

Taj nas organski razvitak, koji možemo da pratimo kroz preko 25 stoljeća, odjednoć evo u prvoj polovici 19. vijeka ostavlja, i mi se nalazimo pred na prvi mah nerazumljivom činjenicom, da je smisao, ili instinkt kulturnih naroda za kontinuitet stila posve zamro, nestao. Nije tek slučaj, da je to palo baš u doba liberalizma, ukidanja cehovskih i drugih povlasticâ, revolucijonarnog pokreta oko 1848, baštine francuske revolucije.

Umjesto zdravog, prirodnog osjećaja za lijepo, za dolično, za tradicijom od starih baštinjeno, u kojem je osjećaju čvrsto budući usidren, stvaratelj ili graditelj jošte bidermajerskog (kod nas ilirskog) doba, imao solidan oslonac, rukovođ i putokaz, tako da i nije mogao zastraniti, — našao se odjednoć, i on i publika na raspuću, bez vođâ. Kao god što je jasno, da iz starijeg doba, pored svih razlika u izražajnim sredstvima, ukusu i sposobnosti, niti najskromniji zidar ili obrtnik u najmanjem provincijskom mjestu, nije nikada napravio, niti mogao da napravi nešto izrazito rđavoga ili ružnoga, buduć se opirao i bio nošen tradicijom vijekova, radom dakle mnogobrojnih generacija, sa njihovim neiscrpnim vrelom ustaljenih nazora, iskustava i vladanja formama, tako je logično u drugu ruku, da je sad, kad su se majstori našli okom u oko sa velikim i hitnim potrebama razvitka gradova, zahtijevima intenzivne građevne djelatnosti, — u pomanjkanju opće važećih stilskih zasada, — zavladala potpuna dezorijentiranost. Profesori stilova na Tehničkim visokim školama (na pr. Ferstel, Hansen, Schmidt, Van der Nyll, Violet-le-Duc, Schinkel, i t. d.) pledirali su, poput nadriliječnika, svaki za svoj omiljeli stil. Da su se bili odlučili za ovaj ili onaj stil, ovisilo je ponajvećma o pukom slučaju. Čas im je to bio »tjelesni« stil njihovog učitelja, čas su se tek onako iz hira za nj odlučili, čas ih je moda na to nagnala. Bilo je majstora koji su bili kadri i pripravni, da za dobre pare prebace svojem djelu — bilo to sad palača, pošta, vijećnica ili univerzitet, kolodvor ili kazalište — kostim i periku ma kojeg mu drago stila! Zamijenjujući arhitekturu sa arheologijom mišljahu, da se sve dade iz proučavanja i kopiranja starih ornamenata naučiti. Stilove, koji snivahu u grobu 600 i više godina, uskrsivahu ti profesori na novi život. Život velim? Ne, već na povampireno obilaženje.

Drugi opet držahu, a i u širokim se laičkim krugovima bijaše vremenom ustalio konvencionalni nazor, koji se zvaše kakofonskim izrazom eklekticizmom, — da recimo državni uredi, muzeji, kolodvori, fakulteti, trebaju vazda da budu obučeni u renesansi, parlamenti i burze u klasicistički, kazališta u baroknikostim, a za crkvene je zgrade bio quasi rezerviran gotski. Mimogred rečeno, ozbiljna jedna pojava, čija bi nas kritika predaleko odvela, i koja zapravo u svojoj suštini ne znači ni više ni manje nego li to, da svoju religiju bijahu odvojili od svoga života!

Ne treba da pođemo daleko: Šetnja kroz bečku Ringstrasse od Opere do Šottentora, dat će nam ilustraciju tih nazora, u 7. i 8. deceniju prošlog vijeka sveopće vladajućih. Već činjenica (a svi mi dobro znademo) da su sve te monumentalne palače nastale istodobno — samo u glavama i na velikim crtaćim daskama, različito stilski orijentiranih sveučilišnih profesora arheologije i kulturne historije — dokazuje, kako ova škola »eklekticistička« (nemoguća riječ!) ne sadržaje ništa realna, što bi se upiralo na činjenice, jer bi inače ta veličanstvena ulica morala činiti dojam kao da je postepeno nastala kroz mnogo stoljeća, a ne pred očima savremenika, koji su sve te skele istodobno vidjeli rasti!

Svatko misaon mora požaliti, što je u te — inače tako krasne i pune kulturno-historičkog znanja, a tehnički upravo uzorno izvedene — spomenike, uložen moralni, intelektualni i ekonomski kapital od neprocjenive

vrednosti. Pa gle: oni se ipak dojimlju mrtvo, nema u njih života, topline, originalnosti: dobre kopije, možda, ali ipak samo kopije.

In parenthesis rečeno, opet jedan dokaz za staru činjenicu: da unutarnju dušu jedne umjetnine, onu intuiciju i jezgru, nikad ne smije da tvori kakav pojam, točnije rečeno: intelektualan, na hladnom putu deduciran koncept, već vazda ono nešto, što se nikad u jezik intelekta, dakle logične pojmove i riječi, sažeti ne da.

Manija restauracije.

Nisu se zadovoljili tek time, da »stvaraju«, sit venia verbo, u modnom stilu, svom stilu dabome. Oni htjedoše da i stare, organski nastale, i kroz vijekove elementarnim i ratnim nepogodama odnosno popravcima prirodno razvite građevine, restauriraju, u »čistom« slogu, kako se njima pričinjaše! U formama kojih nije nikad bilo, a da ih je i bilo, koje se odnosiše spram starih, kao kazališne kulise i kostimi prema pravim kraljevima i dvoranama. Po svoj Evropi zače grozničavo rušenje i »obnavljanje«. Što je samo onaj jadnik Bollè u Zagrebu našem učinio, poznato je. Stari naši postupahu, time, što su na pr. zvonik u koga je bila udarila strijela i koji potjecaše iz 13. vijeka, dakle gotski, — obnovili u svome stilu, naime baroki koja eto u to doba logično vladaše, — mnogo zdravije, razboritije, a možemo mirno reći: u pravom smislu riječi zapravo i pijetetnije, nego li moderni restauratori 19. vijeka.

Reakcija.

Kad su tako obredali sve moguće stilove, kronološkim redom, počev od grčkorimske klasike pa do rokoko-a, pa ponovno obredali u sve to bržem tempu sve ove maskerade, ostavljajući na svim licima gradova kobne tragove, stadoše posizati čak i za orijentalnim, arapskim, kinesko-japanskim, pače i staro-egipatskim motivima, samo da pomognu svojoj nemoći, neplodnosti i jalovosti. Napokon dotjeraše sav ovaj karneval stilova i pokladnu redutu (odnosno u najboljem slučaju event. kulturno-historijski muzej raznih krpa i šarenila) do apsurda. Publika se bijaše zasitila do grla svih i svakih stilova! Nastade pitanje: Šta sad? Može li, smije li se proslijediti neprekidnim oponašanjem zastarjelih, odavna i sa svojim načinom života i kulturnom sferom zajedno pokopanih izražajnih sredstava, koja nisu naša izražajna sredstva. Ukrasâ i stupova, koji nisu naš svijet, naše misli, naše vrijeme? Idemo li zar mi na put autom, ili čak avijonom, u bijelim vlasuljama, atlasnim, zlatom optočenim frakovima i crvenim potpeticama? Može li jedna savremena žena, koja radi u industriji, trgovini ili državnoj upravi, i koja, očeličena športom, da se kreće u interijeurima ili pred fasadama, koje se drže u stilu

Marije Antoinette ili Katarine Medići? »Proč, proč dakle sa svim i svakim ornamentima!«

Shvatljiva je odvratnost mlađih, prama kopiranju pokojnih stilova, koji nikako ne pristajahu u današnjicu. Dobro.

Ali se nažalost desilo da su pucali daleko, daleko preko cilja! »Izlijali su dijete zajedno sa kupelji«, kako njemačka poslovica kaže. Umjesto da uznastoje otstraniti zloporabe papirnatih, profesorskih »stilova«, dakle ono, što se u stručnom svijetu nazivlje akademičkom školom, oni su, pod vidom da vode računa o »materijalu i njegovoj tehničkoj kvaliteti«, kao i o »novim svrhama i zadacima arhitekture«, počeli negirati sve, pa i one najelementarnije zasade zanata, koje nisu ni u kakvoj vezi sa stilovima uopće, već zasijecajuć u sam zanat i njegove osnovne zadatke, čine trajan osnov svakom arhitektonskom stvaranju.

Jer nemojmo se varati: Ako i priznajemo da novi zadaci traže nove metode i riješenja, te dakle zadatak gradnje na pr. jednog kolodvora, kino-kazališta, trgovačkog nebodera ili hotela traži, a i naći će u vladanju konstruktivno-estetskim formama armiranog betona, svoje adekvatno i savremeno riješenje, nije još rečeno, kao da se sad, i upravo sad, po prvi puta pristupa gradnji jedne stambene kućice, vile za jednu obitelj! Jer kako treba ovakovu riješiti, odavna su naši stari valjano, shodno, gradivu, podneblju i svrsi riješili, u gradu i na ladanju, u gorama i na moru, Lici i Posavini, Zagorju i Dalmaciji. Oplemeniti, i dalje formirati, — kulturnijoj potrebi komfora odgovarajuće, — ovaj preuzeti naš tip domaće kuće, koju je naš narod već prije mnogo vijekova spontano stvorio, razvio, i usavršio, to bi bila zadaća, dostojnija jednog našeg arhitekta, nego li presađivati ovamo neke pretjeranosti i neslanosti akvarijuma, sa nemogućim prozorima, bez krovova, galgama na pročelju i stubištima na cestu, bez podnožja i bez vijenaca, ma da sve to upravo protuslovi i našoj klimi i načinu života i materijalu. Umjesto toga svega trebalo je tražiti i naći sintezu starog i novog. Nadovezujuć na tradiciju koju smo ostavili kod našeg Bartola Felbingera, i koju je još gajio naš najveći hrvatski, nažalost tako prerano preminuli arhitekt Viktor Kovačić, naša je dužnost da tražimo, da nađemo nešto svoga, nešto primjerena našoj kulturi, našoj sredini, našim potrebama! I stranci, koje smo rad tako spremno i tako ropski da oponašamo, dolazeći k nama, pitaju nas: »Dubrovnik smo vidjeli. Krasno i originalno! Ali što nam imate Vi, Vi ovdje u Zagrebu da pokažete? Zar Zvonimirovu ulicu ili one kištre na Zakladnim mjestima? Toga imamo i kod kuće, i većih inorijih od ovih. Ali mi bismo htjeli da vidimo nešto zanimiva, nešto originalna, nešto Vašeg, hrvatskog?«

I tima riječima naših prijatelja sa strane, htio bih da završim kratak

ovaj prikaz, želeći, kako bismo se i mi prenuli, i prestali da obožavamo i podražujemo samo ono, što je iole kroz dulje ili kraće vrijeme u kakvom stručnom, modnom časopisu Njemačke ili Francuske bila tip-top-moda, već da se sjetimo one Preradovićeve:

»Tuđ tuđinu, Tebi Tvoj doliči
Tuđe poštuj, a svojim se diči!«

Stari Kum:

USPOMENE »ZVONIMIRAŠA« I »VELEBITAŠA«

Ljetos 8. svibnja sastali su se u Gradskom podrumu nekadanji članovi hrvat. akademskih društava »Zvonimir« (u Beču) i »Velebit« (u Innsbrucku). Stari članovi »Zvonimira« i »Velebita« pozvali su na taj svoj jubilarni sastanak i bivše članove drugih studentskih društava, te živuće članove bečkog radničkog udruženja »Prosvjeta«.

Sada već sijeda gospoda i časni starci prenijeli su se na tom sastanku duhom u ona blažena i vesela studentska vremena. Prepričane su te večeri mnoge vesele studentske dogodovštine, čulo se je o mnogim »štiklecima« i o mnogim »menzurama« i borbama s švapskim »buršima«.

Prigodom tog zanimivog domjenka napose su iznešene dogodovštine veselog društva »Kum«, koga su osnovali zagrebački đaci, koji su studirali tehničke nauke u Beču.

Malo ih već ima koji bi se sjećali stare realke na Griču. Pred ulazom je bila velika »gajba« s Torbarovim orlom ispalim iz gnijezda i uhvaćenim na Medvednici, kada je bilo još gore orlova. Mladići, koji su nekada polazili tu školu bili su poznati u Zagrebu — prije pol stoljeća — kao živahni i »zločesti« dečki. Bili su strah i trepet »gimpelima« sa Katarinskoga trga, jer realci su onda neograničeno gospodarili u još poludivljim tuškanačkim šumama. Ti realci našli su se gotovo svi u Beču na visokoj tehničkoj školi, jer kod nas nije bilo tehnike. Naročito mnogo je naših studenata bilo u Beču devedesetih godina prošloga stoljeća. Kad su hrvatski studenti u Zagrebu spalili god. 1895. madžarski barjak — prigodom boravka Franje Josipa I. — onda su dolazili u Beč na studije i mnogi relegovani filozofi i juristi sa zagrebačke univerze. Bečki studenti, koji su se sastajali u »Zvonimiru«, izjavili su se solidarnima s osuđenim zagrebačkim đacima. Zagrebački sveučilištarci kad su polazili na studije u Prag, Brno i Innsbruck zadržavali su se takodjer koji dan u Beču i posjećivali svoje drugove. Život bečkih studenata bio je živ, ali i veseo. Osmi i četvrti »Bezirk« vrvio je od hrvatskih studenata.

Iza spalenja madžarskog barjaka porasao je ugled hrvatskih studenata u Beču. Bečke akademske vlasti nisu marile za bijes Madžara, pa su s progonjenim studentima lijepo i obzirno postupali. Brzo bude organi-

zirano potporno društvo u Beču u koje su ušli mnogi imućni bečki Hrvati i Srbi kao i drugi neprijatelji Madžara. Predsjednik je bio bečki kućevlasnik Marko Juhn — inače rođen u Požegi.

Zagrebački đaci držali su se rado na okupu, te su se isticali među drugim hrvatskim studentima svojom simpatičnom kajkavštinom. Sastajali su se u maloj gostionici »Zu den drei Raben« na Wiedenu u IV. Bezirku. Tu je bilo još od prije veselih Slovenaca, koji su taj lokal zvali »trem krokarjem« (krokar je gavran). Zagrebčani su odmah prihvatili ime »Kro-

Gornji red stoje: ing. L. Čubelić, Berlin; † I. Viličić, insp. željeznica u Egiptu; R. Čop, akad. kipar u Chikagu; ing. St. Moric, Poljska; † ing. J. Egersdorfer; ing. M. Vuletić, Dubrovnik. — Sjede: † ing. A. Jó; ing. M. Šneller, Beograd; ing. F. Šega, Zagreb; ing. V. Ožbolt, Zagreb; ing. J. Šerić; ing. R. Metudi, Zagreb; †ing. G. Tuškan. — Prvi red: prof. arh. E. Šen, Zagreb; ing. A. Radošević, Zagreb.

karov« pa su rado išli »krokati« trem krokarjem. Samog gostioničara zvali su »Krokar«. Nije bilo onda hrvatskog đaka u Beču, koji ne bi znao za »Krokara« i Zagrepčane »pri trem krokarjem«. U »ekstracimeru« kod Krokara vladala je kajkavština, pjevale su se zagorske i međimurske kajkavske i šaljive slovenske pjesme. Svaki gost i »pajdaš« morao je govoriti i nazdravljati kajkavski — da ga svi »zagrebački kumeki razmeli buju«. Ova kajkavština davala je često pobude za veseli smijeh, osobito kad su morali kolege iz Slavonije i Dalmacije govoriti kajkavštinom. Tako je konačno došlo god. 1895. do osnutka veselog đačkog društva »Kum«. Odbor »Kuma« sačinjavala je »pajdašija«. Na čelu pajdašije bio je starje-

šina »japica«: pojedini članovi bili su »kumeki«, koji su dobili svaki svoje ime (kao na pr. Nanda-kum, Smuk-kum, Pi-kum, Trn-kum i t. d.) Godine 1935. proslavljena je veoma svečano u Zagrebu 40-godišnjica društva »Kum«. Društveni znak je bio luk, koji su nosili kumeki na špagi oko vrata (samo »japica« je imao oko vrata čitav vijenac luka »kog je mogel baš i pojesti«). Nekoliko godina izlazio je »službeni« list društva zvan »Vušivec«. (Slovenci su imali svoj službeni list »Krokar«). Pojedini brojevi tog »Vušivca« puni su šaljivih anegdota i veselih pjesmica. Službeni sastanci društva bile su »kumendije« na kojima je imao glavnu riječ »Mi Japica po milosti vseh kumekov zebrani«. Japica je bio »samoderžec«, koji je određivao poreze i plaćanja po svojoj miloj volji. »Če ni dost penez vu kasi, more se japica zmisliti prefriganu šegu, kak bi od kumekov zmamil peneze«.

Na kumendiji pilo se je iz dvolitre zvane »kumica v paradi«. Kad je došla prva »kumica v paradi« pred kumeke »japica su odredili« ovu molitvu:

»Predobra kumica raskrili svoj presmožni Duh milošću svojom vrhu nas, pa nas blagoslovi i požegnaj. Em mi smo slabi bez Tebe o preslatka kumica — tek onda kad te imamo postajemo jaki i veseli. Blagoslovi nas preslatka kumica da budemo današnju »kumendiju« posvetili najviše Tebi, tako, da se budemo skoro nevini i bez greha našli pri stolu. Kumica! daj da te bumo mogli ljubiti, utješi nas nujne, oprosti starim kumom, koji nemreju plaćati za Tebe, rasvetli pamet mladim da te oni što više štovali budu — arti plačali! U pomoć nam priteci! Smijali se i veselili, koji ištu Tvoju dušu! Slava Japici, Popu i Fiškušu!

Spasi Kesekuma svoga! (Kesekum se imao brinuti da bude puna kesa). Budi nam jaka obrana proti H_2O. Molimo za našega šnajdera Rozuma, šustera Pičmana i naše birtaše Kapsa i Pišteca, kojima smo mi kumeki »najbolše konte«.

Molimo za dobročinitele ove, molimo i za sve buduće šnajdere, šoštere, birtaše i kavanare kao i za sve naše gazdarice.

Molimo se Tebi predraga Kumica za sve ove naše dobročinitele i verovnike naše. Počivala u miru. Amen!«

Pilo se je iz kumice redom, ako je odma iza nekoga naredni susjed ispraznio kumicu onda je taj imao čast kumicu ponovno »hititi v paradu«. Posebni počasni kumeki bili su »doktori«, koji su kod promocije morali kumicu »stepsti do dna«.

Novo primljeni kumeki morali su stupiti pred »kumicu v paradi« (u prisuću pajdaša kuma-popa v ornatu) i izreći ovu prisegu:

Kum bum,
Kumovinu plačal bum,
S kumice pil bum,

I dobre vole bil bum,
Zdravo kumeki!«

U to zapjevaju svi kumeki himnu:

»Nikaj nema lepšega, niti veselejšega« . . .

Bilo je nekih koji su prigovarali ovakovim veselim pajdašima. Ako se pak prenesemo u đački život onih vremena, vidimo da su po svim universitetskim gradovima živjeli studenti svih narodnosti veselim životom. Mnogog našeg mladića zanio je taj veseo život toliko da je zašao među »burše«, pa se je otuđio gdjekada za uvijek svome narodu. Športa onda nije bilo — trebalo je dakle naše mladiće držati na okupu u ovakovim društvima, koja su gajila još i patriotsku pjesmu, budila narodna svijest, te priređivala u tuđini narodne zabave i manifestacije.

Ovdje bi spomenuo još i ovo:

Malo društvance »Kum« dalo je većinu onih tamburaša, koji su pošli god. 1896. na koncertnu turneju u Rusiju. Nije to bio samo običan izlet već se je iza njega krila velika sveslavenska ideja i protest protiv madžaronskih progona protiv hrvatskih đaka, jer je mnogi đak bio radi spalenja barjaka osuđen i protjeran sa zagrebačkog sveučilišta.

Godinu dana iza toga događaja slavili su Madžari hiljadugodišnjicu madžarske države (»Milenium«).

Hrvatski đaci bili su također ljubezno pozvani u Peštu, gdje su kanili priređivati razne izlete. Studentima su obećavali besplatne karte za posjet milenium-izložbe i t. d. Naši studenti ali odgovorili su izletom u Rusiju. Od »Kumeka« su imali dobre tamburaše, koji su se odmah stavili na raspolaganje priređivačkom odboru.

Pohod u Rusiju vodio je Gj. Gentilica, koji je danas liječnik u Zadru. Od pokojnih kuma tamburaša koji su išli u Rusiju spominjem: Juru Egersdorfera, Milana Vukića, pa onda Pepu Heneberga, Alberta Webera, Aleksandra Horvata i J. Gugenberga.

Danas živih ima hvala Bogu više.

Na povratku iz Rusije opet su pozivani ovi »tamburaši« da prirede koncert u Pešti. No oni nisu htjeli ni čuti o tome, pa su hotimično prošli kući daleko od Pešte. Kumeki su se uvijek ponijeli kako treba!

Naglašujemo da nije nijedan član »kuma« otišao po zlu. Svi su kasnije zauzeli u domovini viđenija mjesta i važne položaje. Kad su »Kumeki« slavili svoju 40 godišnjicu vidjeli smo među njima više srednjoškolskih i sveučilišnih profesora, inžinira, arhitekta, pa odličnih umjetnika i političara. Sada se opet sastaju »Kumeki«, da obnove staro nezaboravno mladenačko prijateljstvo. Dakako ne vu ime »kumicah v paradi«, nego samo koju skromnu čašicu, da dušicu još malo uz staro telčeko priveže.

Spectator :

ŠETNJE GRADOM DOKONOG PURGERA

438. U strmoj Skalinskoj uličici postoji na sjevernoj strani, — tj. baš onoj, koja po regulaciji mislimo da ostaje, dok se južna ruši, — još jedini preostatak od one stare iz nepravilnih pačetvorina sastojeće kaldrme od modrikastog vapnenjaka, kakovim je pred oko pola stoljeća bio potaracan sav naš grad. Zašto baš samo tamo? Ne velimo da su ploče grde, ali upravo na onoj strmini gdje je češće sklisko i opasno po stare ljude, mislimo da ne bi trebao biti. Tamo bi bilo ispravnije, košto je to u Staroj Vlaškoj ulici (br. 12, 14 itd.), da se polože sitne kockice.

439. U Kamenitoj ulici postoji na kući Radiostudio, jedan od posve trošnog i od nevremena izvjetrenog (verwittert) pješčenika napravljeni stup, valjda iz 17 vijeka, koji je jedini kod svojedobne obnove te kuće ostao neizmjenjenim i koji prijeti padom, dok se kuća ne sroza nekome na tikvanjak.

440. Sjeverno, a naročito i zapadno pročelje Sv. Franje, sa kojih u golemim kolačima otpada žbuka, opasno je po prolaznike. To je ne samo protivpropisno (gr. XVI. otsj.), već u ostalom i nedostojno Kuće Božje. Naša braća Minoriti, kad su uzmogli sa milijunskim troškom sagraditi netom dvoranu SVOJU, morat će još prije pobrinuti se za uređenje lica kuće našega Spasitelja.

441. Niti fasada kuće na uglu Gospodske (ja rabim stara imena u starom gradu dok sam živ, a drugi kako im drago), i Vijećničke, u koju se nedavno useliše dva gradska otsjeka, nije nikako na ukras našem Griču. U opće to je široka slavenska, ruska nekako duša: N j i č e v o! Trebali bismo se od Nijemaca učiti.

442. Klupe, nažalost i OPET bez potrebitih naslona, postavljene su kod dječjeg igrališta ispred Štrosmajerova spomenika. To je vrlo tegotno, i v r l o neudobno za sjediti, pa mislimo da nam je novi gosp. šef grad. XIX. otsjeka načinio jedan, štonoriječ, »danajski« dar: desnom daje, lijevicom uzimlje.

443. U Masarikovoj ulici viđesmo u jednom izlogu globus-uru, koja se dosta neobično nazivlje »Quo vadis?«. To bi se moralo nabaviti za školske zbirke svih zavoda. Zašto? Jer ista mladeži pokazuje ne samo zornim načinom oblik, već i tačno kretanje zemljine, — danas tako ugrožene, — kruglje. Pogon je električan, sinhronski, te priključiv bez daljnjega na svaki utikač obične rasvjetne struje. Divna stvar. Ujedno ima i praktičnu svrhu: ure sa pokazanjem točnog vremena, sate, minute, godišnje dobe itd. Cijena je neobično jeftina. Mnogo se suvišna kod nas troši, ali za odgojne svrhe slabo se kad mari.

444. Pošto je sa postranih pilova uz kapiju Sv. Marka većinom otpala žbuka, ukazalo se da je crkveni zid ispod nje građen od bizečkog vapnenjaka (Muschelkalkstein). Ej Bolle, Bolle-u, šta učini jadniče!

445. Na malenom, iznutra nepristupačnom balkoniću ispred velikog stubišnog prozora istočnog dijela glavnog kazališnog pročelja leže već kroz nekoliko godina pa još uvijek otpaci i krhotine od polupanih balaustra, na koje se već stala da hvata i mahovina. Mora li i to biti?

446. Na prvi pogled nove palače podignute od La Nationale osigur. društva u Gajevoj ulici, te na uz nju stoljeće Shell dd, biva i svakome najlaičkijem laiku ZORNA, golema razlika između d o b r e i l o š e moderne arhitekture. Taj je razgled poučan.

447. Pred četvrt stoljeća obnovljena kapela Sv. Jurja (n e ona u Maksimiru, već stara iz 14 vijeka), pokazuje u svojoj unutrašnjosti neke manjke, koje bi trebalo ukloniti, a koji su: Klupe su vrlo primitivne, od mekog drveta, preuske, te nemoguće i za sjedenje a još više kod klečanja. Prozori su ružni, kao od skladišta kakvog, manjka i makar najjednostavnija prostorija za sakristiju, te se svećenik s pomoćnicima mora nekako IZA žrtvenika spremati i odijevati, a nema ni ognjišta za kadionički ugljen, odn. žeravicu prirediti. Najglavnija je pako mana: slaba i od nekakve potrstikane, drvene konstrukcije sastojeća građa P j e v a l i š t a. Na dan crkvenog godovna (23. travnja) bilo je ono prenatrpano djecom, koja pod sv. misom pjevahu. Pisac pako je čitavo vrijeme strahovao za stabilnost stropa ispod kora, na kom ta djeca stajahu tako nagusto, poput sardinske kutije. U ostalom niti onaj astmatični, promukli harmonijum nije baš na diku ove krasne crkvice, koju je vjera i oduševljena revnost naših starih Zagrebčana podigla na ovoj najljepšoj tačci gričkog brda, među sjenatim vrbama i kestenima, opredijelivši ga ujedno za posljednje počivalište svojim milim i dragima.

448. Vodovodne se cijevi, iz tehničkih razloga dabome, polažu oko 2 m dubine, a i zbog uzdržanja hladnoće vode ljeti a protiv mraza zimi. Pa ipak imade mjesta, npr. ispred Prekriške Vodospreme, smjerom Naumovca kroz onaj putni klanac, ili na Svetoduhskim Čukovićima, gdje su cijevne pruge položene POVRH zemlje, tj. slobodno u zraku.

449. Razvitkom grada prema god. 1892. podignutom glavnom kolodvoru, dospjela je zgrada tzv. Hemijskog instituta (stara) sagrađena pred pola vijeka, u jedan moglo bi reći »izniman« položaj. Što je negda bila recimo blago »stražnjica«, postalo je odavna lice, više skoro izloženo nego li sama fasada sjeverna. Ako se dakle zgrada ne misli rušiti, onda je podizanje postranih i južnih krila sa prizemnih u najmanje jednokatna, jedna neminovna nužda. Ništa tu ne pomažu kojekakva maskiranja sa grmljem i nasadama: ono siromaštvo i selendarsko uvijek izbija i upravo je jedno ruglo! U ostalom zgrada je u svojoj glavnoj strani lijepa, u mirnim, dosta ukusno shvaćenim renezansnim formama i proporcijama držana, pa bi njeno analogno nadograđivanje na ostale tri strane uz otvaranje parka naokolo košto kod Akademije, bilo samo umjesno. Možda bi se time ujedno riješilo pitanje gradske Knjižnice?

450. Kod negdanjih Sveučilišnih, sada Zakmardijevih (!) stuba izvedenih god 1911. kao arhitektonski savršeniji prilaz iz Duge ulice na Promenadu umjesto starog ladanjskog prilaza, nažalost su se stepenice od umjetnog kamena, ma da izvedene nadasve solidno i čvrsto, počele ipak trošiti uz rubove gdje se najviše hoda, po t. zv. »Gehlinije« te su danas već dobrano pohabane. Sve na svijetu prije ili kasnije dotraje i istroši se, pa tako eto i tu. Nije u ostalom nikakvo čudo kad se uvaži činjenica, da je preko tih stepenica prešlo, (računajuć u minuti po jednog prolaznika, i to samo preko DNEVNIH ura, tj. 12 sati dnevno), ništa manje nego 1 milijuna i 584 tisuće pješaka, a vjerojatno i 10 milijuna!

(Nastavak slijedi)

ZAGREBAČKE VIJESTI

VELIKI USPJEH PROLJETNOG ZAGREBAČKOG ZBORA

Kad su se proljetos naši izlagači i posjetioci vraćali iz raznih velesajamskih gradova nisu znali mnogo povoljnoga da pripovijedaju. Negdje bio je proljetni sajam slab, drugdje je podbacio, u trećem i četvrtom gradu doživio je potpuni neuspjeh, polovina velikih paviljona zatvorena, druga polovina napola prazna ili ispunjena koječim, više s cvijećem i malim prodavačima nego s ozbiljnim izlagačima i t. d., i t. d. Navodili su se i razlozi kao nesigurnost političkih prilika i razne napetosti u svijetu, devizne poteškoće, zapreke kod putovanja i mnogo štošta. Zato smo svi sa skepsom, gotovo sa strepnjom očekivali kako će uspjeti naš ovogodišnji proljetni Zagrebački Zbor. Medjutim na dan otvorenja 29. IV. osvanuo je Zagreb kao još nikada svečano iskičen posebnim raznobojnim zastavama označenima s poznatim velikim slovima »ZZ«. Nije ih izvjesila uprava Zbora, izvjesili su ih po primljenoj sugestiji sami zagrebački privrednici svaki na svojoj kući u svim glavnim poslovnim ulicama. Već ovaj u svojem život šarenilu radosni nakit gradskih ulica bio je znak da Zagreb unatoč svemu s optimizmom očekuje otvorenje svojeg Zbora, znajući da je on uložio dvostruki i trostruki napor, da vjeran svojim preko 30-godišnjim svjetlim tradicijama, i ovom zgodom do kraja izvrši svoju dužnost i polučí ono što se kraj jednakih prilika u drugim gradovima nije dalo polučiti a to je: puni uspjeh. Već kod otvorenja vidjelo se je da je organizatorno, po bogatom izboru izložaka i krasnom uredjenju u prepunim dvoranama i halama Zbora ovaj cilj postignut. Drugog dana u nedjelju bila je navala ne samo zagrebačke publike nego i stranaca iz svih krajeva domovine a i iz susjednih zemalja tolika, upravo rekordna, da se je jedva moglo prolaziti širokim hodnicima kroz izložbene prostorije. Bio je dakle polučen i puni uspjeh kod javnosti a kako se je pokazalo tokom Zbora i kod kupaca, a to je glavno.

Ovaj 31-vi Zagrebački Zbor imao je kao svaki proljetni značaj specijalnog sajma i obuhvaćao je XVI. Salon automobila, zatim medjunarodnu turističko-kulinarsku izložbu, izložbu vina Saveza Hrv. vinogradara i voćara te specijalne sajmove poljoprivrednih strojeva, sprava i potrepština, tehničke i ljetne robe, rukotvorina narodnog i kućnog obrta, potrepština za kućanstvo i izložbu francuske knjige.

Koliki je bio poslovni uspjeh tradicijonalnog **XVI. salona automobila** proizlazi iz slijedećih službenih podataka uprave Zgb. Zbora:

»Izlagalo je svega 57 maraka mot. vozila, od toga 44 efektivno, a 13 po svojim zastupnicima. Ove potonje marke u glavnom zato nisu mogle izložiti svoje proizvode, iako su imale dobru namjeru, jer nisu mogle pravodobno dobiti devize iz neklirinških zemalja. Od toga otpada na:

Ameriku: izloženih 5 maraka automobila (Buick, Ford, Oldsmobil, Packard, Studebacker) i maraka po zastupnicima (Cadillac, Chevrolet, Fordson, Lincoln, La Salle, Willys Overland) te 1 marka motornih kotača (Harley Davidson). Od izloženih 14 osobnih i 1 teretnih kola prodano je 7 osobnih automobila.

Češko-Moravsku: izložile 2 marke (Praga, Škoda), 14 osobnih i 1 teretna kola, prodano 10 osobnih automobila.

Engleska industrija osim 1 marke motornih kotača bez izložaka nije uopće mogla sudjelovati.

Francuska: efektivno izlagale su 3 marke automobila (Citroen, Peugeot, Renault) 10 osobnih i 2 teretna automobila, osim toga bile su zastupane bez izložaka 4 marke (Almicar, Chenard Walcker, Hotchkiss, Panhard-Levassor) prodano 3 osobna automobila.

Italija: Izložene su bile 2 marke (Fiat, Lancia) sa 21 osobnim automobilom, od toga prodano 15.

Njemačka bila je dominantno zastupana s 21 markom automobila (Adler, Blitz, B. M. W., Borgwarth (Hansa), Büssing-Nag, D. K. W., Hanomag, Henschel, Horch, Krupp, Magirus, MAN, Opel, Phänomen, Saurer, Standard, Steyr, Tatra, Wanderer), koje su izložile 77 a prodale 67 osobnih automobila, izložile 45 a prodale 12 teretnih automobila. Nadalje izložilo je 10 maraka (Adler, B. M. W., D. K. W., Maico, N. S. U., Phänomen, Puch, Standard, Victoria, Zündapp) 133, a prodalo 105 motornih kotača Osim toga bile su 2 marke (Audi i Favorit) zastupane bez izložaka.

Ukupno izlagale su dakle 33 marke 137, a prodale 105 osobnih, te izlagale 51, a prodale 12 teretnih automobila, tako da je na Zboru neposredno prodano svega 117 automobila što je slučajno točno isti broj kao prošle godine 1938., tek s razlikom što se je broj prodanih osobnih automobila povećao, a teretnih smanjio (god. 1938. prodano je 91 osobnih i 26 teretnih automobila). Ova pojava može se smatrati karakteristikom današnjih prilika. Nadalje sudjelovalo je po zastupnicima 11 maraka automobila. Kako je motorne kotače efektivno izlagala samo Njemačka s 10 maraka, a ostale države bile su s 3 samo reprezentirane po zastupnicima, ukupno 13 maraka, navedena je statistika prodaje automobila već kod Njemačke. **Sveukupno bilo je izloženo 321 motorno vozilo, a prodano 222«.**

Ovo je rezultat koji je obzirom na prilike daleko nadmašio sva očekivanja a i rezultate svih sličnih priredbi izvan Zagreba te je time **ponovno eklatantno dokazano da su tradicijonalni Saloni automobila Zagrebačkog Zbora kao prije tako i danas najvažnija i najuspješnija manifestacija na polju motorizacije u zemlji.**

Uz navedene konkretne prodaje valja uzeti u obzir još vrlo znatni promet s dvokolicama, gumama, uredjajima, priborom i pogonskim sredstvima. Još bi ovu statistiku valjalo povećati za one desetke motornih vozila prodanih u neposrednoj vezi sa Zborom, gdje su poslovi započeli u autosalonu, ali zaključeni tek koji tjedan kasnije. Zagreb je od prvih početaka motorizacije bio središnje i glavno tržište motornih vozila u državi. Unatoč svim naporima da mu se otme ovo značenje on je to ostao kako je to jasno pokazao uspjeh autosalona u Zagrebu u usporedjenju s rezultatima analognih priredbi drugdje.

Na vanredno veliki interes publike naišla je prva medjunarodna **turističko-kulinarska izložba**, naročito u onom njenom dijelu koji se tiče naše države. Uz suradnju »Putnika« u krasno dekoriranoj dvorani bili su zastupani svi naši turistički krajevi ne samo s vrlo lijepim slikama i transparentima nego i svaki kraj sa svojim prigodnim buffetom, gdje su se na okus nudjali specijaliteti jela i pića dotičnog kraja po posluzi u odnosnim narodnim nošnjama. U priključku na ovu dvoranu bila je posebna takodjer vrlo lijepo uredjena dvorana gdje je Hoteljerski Savez priredio **kulinarsku izložbu** prvih zagrebačkih restauracija i slastičara. Sudjelovala je Domaćinska škola, zatim Gradski Podrum, hotel »Europa«, restauracija »Ivo«, »Quisisana« te slastičare Kostinčer, Wambach i Forač. Svakome je udarilo u oči, da dva naša turistički najistaknutija hotela, koji godimice od svih zborskih priredbi imaju neposredno i najveću korist, nisu osjetila dužnost da se odazovu pozivu na sudjelovanje kod jedne priredbe koja je i te kako bila reprezentacija Zagreba. Iz navedenog popisa izlagača može se lahko razabrati tko je sve falio, a **morao** je sudjelovati tim više, što je Gradsko poglavarstvo odobrilo znatnu subvenciju od 30.000.— dinara za pokriće pasivnih izložbenih troškova.

Naročiti interes pobudio je spec. **sajam poljoprivrednih strojeva** koji je sudjelovanjem francuskih i njemačkih izlagača pružio naročito veliki izbor. **Predsjednik g. dr. Vlatko Maček** kod svojeg posjeta na Zboru naročito se je zadržao u ovom odjeljenju i u vanredno uspjeloj **izložbi vina Saveza Hrvatskih Vinogradara i Voćara.**

IV. Medjunarodna izložba pasa, koju je Kinološko društvo priredilo u nedjelju, 7. svibnja, naišla je na osobito veliki interes i polučila je svoju propagandnu svrhu unatoč

tome, što je silom prilika bila dosta skučena u prostoru inače vrlo lijepog Češko-Moravskog paviljona.

U svojim paviljonima sudjelovale su: **Francuska, Italija** i **Njemačka** s vrlo zanimljivim izložbama.

U uvodu spomenuli smo kako su zagrebački privrednici sa Zborskim zastavama dali zborskim danima obilježje važne privredne svečanosti. Time su oni dokazali da su svjesni da **sajmovi Zagrebačkog Zbora nisu priredbe za sebe, nego da oni obuhvaćaju čitavi Zagreb, čitav njegov privredni i kulturni život.** Zato čitavi Zagreb mora uvijek direktno ili indirektno, na njima sudjelovati, da se u punoj mjeri poluči svrha.

DRUŠTVENE VIJESTI

USPJELI IZLET DRUŠTVA ZAGREBČANA NA SLJEME. Za izlet Društva Zagrebčana na Sljeme, u nedjelju dne 21. svibnja t. g. vladao je među članovima veliki interes. I unatoč da je jutro bilo malo kišno sam izlet privukao je veliki broj članova na naše divno Sljeme. Dva dupkom puna autobusa prevezli su naše izletnike na Sljeme, a bilo je i takovih, koji su se dovezli vlastitim autima kao i onih, koji su došli pješice. Izletnici su u 11 sati prisustvovali sv. misi, pa je ona naša lijepa kapelica bila puna. Ćirilo Metodski kor pod vodstvom svojeg odličnog zborovođe profesora g. Borisa Komarewskog otpjevao je lijepo i skladno krasnu staroslavensku misu.

Iza mise pošli su svi izletnici do Tomislavovog doma da prisustvuju zajedničkom objedu. Uprava HPD. učinila je sve i u svakom pogledu tako da su izletnici mogli biti potpuno zadovoljni. U ime doma goste je pozdravio sa lijepom dobrodošlicom g. Stanko Horvat građevni poduzetnik, koji je za gradnju ovog u istinu lijepog doma i za njegov prosperitet veoma zaslužan.

Zahvalio mu se je pretsjednik našeg društva g. dr. Tomo Cuculić, pa se je nakon toga razvila lijepo animirana kućna zabava, kojom je ravnao popularni g. Joža Krčelić Potpredsjednik društva. Osim njega još su govorili društveni tajnik gradski senator g. Stjepan Stiegler, pročelnica Gospojinske sekcije nastavnica Danica Jerand, Ing. Šega, g. Gorničić, Marchetti i tajnik HPD g. Dr. Heinz. Pjevači Ćirilo Metodskog kora iza objeda nastavili su svoj koncertni dio i bili predmetom živih ovacija, na kojima se je zahvalio pretsjednik kora g. Koljanin. I tako su naši članovi kod toga izleta imali pravi užitak na našem Sljemenu u božjoj prirodi slušati one staroslavenske crkvene pjesme pune mističnog duha, koje su drugi slušali u koncertnim dvoranama Pariza i drugih gradova na turneji za nedavnog festivala, na kojem su naši hrvatski pjevači dobili prvenstveno priznanje glazbenog i kulturnog svijeta.

Dok su se naši izletnici tako zabavljali — naš lijepi i u svakom pravcu udobni Tomislavov dom obasjavalo je kroz oblačke svibanjsko sunce, a Zagreb i naše ubavo Zagorje krilo se je u moru magle. I tako su se ona lijepa očekivanja naših izletnika unatoč lošeg vremena potpuno ispunila.

NOVE DRUŠTVENE PROSTORIJE. Konačno smo ipak preselili u nove i lijepo uređene društvene prostorije u I. katu zgrade Hrvatskog Radiše u Berislavićevoj ulici broj 20.

Dana 30. svibnja t. g. održan je prvi sastanak u ovim prostorijama, u kojima je za članove uređena i čitaonica u velikoj i zračnoj, udobno uređenoj dvorani.

Članovi gđe i gg. s velikim su interesom očekivali otvorenje novih društvenih prostorija, pa su tako dvoranu potpuno ispunili. Ovakav veliki interes pobudilo je i predavanje, koje pred premijeru svog pučkog igrokaza »Iz Četrdeset i osme« koja je u izvedbi Matice Hrv. Kaz. dobrovoljaca bila prikazana 5. lipnja tg. u Velikom kazalištu, održala poznata naša kulturna radnica gđa dr. Zdenka Smrekar.

O samome djelu iznijet ćemo ove misli:

S burnom godinom četrdesetosmom i svijetlim likom bana Jelačića vezano je jedno od najvažnijih razdoblja hrvatske povijesti. Narodne snage razvezane ilirskim preporodom toliko su ojačale bile, da su se snažno manifestirale ne samo u kulturnom nego i na političkom području. Narodna svijest ojačana i rasplamsana nije podnosila povrede ni poniženja ni s koje strane, pa kad su Mađari uporno išli za tim da stegnu prava hrvatskog kraljevstva, da Hrvatima nametnu i svoj jezik i svoju vlast, onda je otpor u Hrvata izbio snažno i spontano. Nakon neuspjelih pregovora da se nastali sporovi mirno riješe, latio se hrvatski narod posljednjega sredstva i odlučio da oružjem u ruci brani čast i slobodu starodrevne svoje djedovine. Nosilac narodnog otpora, njegove razvezane snage i odvažnosti hrvatski je ban Jelačić, jedan od najpopularnijih i hrvatskome narodu jedan od najdražih njegovih junaka. Ban Jelačić diže hrvatsku vojsku pomoću i potporom čitavoga naroda, napose pak grada Zagreba i njegova građanstva, koje se odazivlje u divnom zanosu i daruje najspremnije sve što ima i može na obranu i spas domovine.

Ovo je historički momenat u kome se odigrava pučki igrokaz »Iz četrdesetosme«. U središtu čitave radnje stoji hrvatska akademska omladina, koja se na banov poziv najspremnije odazvala, te su akademičari ustrojili posebnu dobrovoljačku četu. Zagrebačke rodoljubne građanke ponosne na svoju svijesnu omladinu darovale su im pred polazak u boj lijepu narodnu zastavu ovjenčanu vezenim vrpcama na kojima su napisi izražavali želje i nade svijesnih Hrvatica. Te zlatne napise vezle su hrvatske djevojke u ljubavi i predanosti za narodne svetinje. Pod tom zastavom proslavili su se hrvatski akademičari pod banovim vodstvom u borbi protiv Mađara, vratili su se kao pobjednici u svoju domovinu i od onda je ta zastava bila i ostala barjak hrvatskog sveučilišta, sve do g. 1895. kad su hrvatski sveučilištarci pod tom istom zastavom spalili na Jelačićevu trgu pred banovim kipom madžarski barjak, baš u one dane kad je u Zagrebu boravio car i kralj Franjo Josip. Po nalogu tadanjeg bana Khuen-Hedervary-a imala se hrvatska sveučilišna zastava uništiti. Taj je nalog dobio tadanji šef prezidiuma savjetnik Milan Smrekar (otac autoričin). Nu kao Hrvat i kao sin onoga Zagreba koji je divovskom snagom četrdesetosme digao vojsku protiv narodnoga neprijatelja nije Milan Smrekar izvršio dobiveni nalog već je zastavu hrvatskog sveučilišta sakrio i čuvao u svojoj kući dugi niz godina. Nakon njegove smrti (1908) čuvala je njegova udova Lujza tu narodnu svetinju sve do godine 1919. kad ju je vratila hrvatskome sveučilištu, gdje se još i danas čuva kao historijska svetinja.

Hrvatski akademičari iz g. četrdesetosme glavni su junaci ovog pučkog igrokaza: zanosan i vatren Milan Krajšić, koji svagdje i neustrašivo ispovijeda svoju ljubav za hrvatsku domovinu, dobroćudni Slavonac Joza Kutuzović pa bogoslov Ante Jurkić iz Bosne, — nosioci su glavne radnje. Uz njih dolazi čitav niz historičkih lica od kojih svako na svoj način izražava ono vrijeme. Tako Franjo pl. Žigrović protonotar kraljevine Hrvatske, pa gradski sudac Maksimilijan Radičević, kao i majstori-građani Blaž Porinec, Andrija Kelčec i gumbar Bolšec, koji su tipični zastupnici zagrebačkih majstora onoga vremena udruženih u cehove. Malo plemstvo našlo je svoga reprezentanta u Jurici pl. Pisačiću vlastelinu zlatarskome, koji odlično goji svoje vinograde, ali uz to čita Horaca i svojim latinskim citatima daje dokaz svoje klasične obrazovanosti.

Odlično mjesto zauzimaju u tom igrokazu žene i djevojke i to jednako građanke kao i majstorice i seljakinje. Ljubica Drašković, vjerenica Milana Krajšića dolazi u sukob sa zakonom radi svoje ljubavi za domovinu. Anka Tretinjak kćerka pekarskog ceh-meštra u nesebičnom prijateljstvu spašava svoju družicu, a pomažu joj majstorice i seljakinje, tako da nema jednog staleža koji ne bi bio zastupan. Seljaci, koje je ban Jelačić oslobodio od kmetstva takodjer su dolično zastupani po Stipi Kutuzoviću i Ivši Bošnjaku.

Djelo je puno života, radnje i zbivanja. Mnoge zanimive i drage male sličice ilustri-

raju ovo veliko vrijeme u hrvatskome narodu i stvaraju jednu jedinstvenu sliku toga doba, kad se čitav narod krenuo vlastitom snagom bez ičije tuđe pomoći i stao neustrašivo na branik svetih svojih prava. U današnje naše doba velikih tehničkih tekovina i pomagala, u doba tankova i avijona bežžičnih brzojava i svakovrsnih pokretala čija se brzina ni shvatiti ne da, — ovaj je igrokaz komadić onog romantičnog vremena kad su se ratovi vodili i dobivali hrabrošću i junaštvom, i kad je plemenito ljudsko srce više vrijedilo od novaca i unosnog položaja. A hrvatski narod koji je tokom svoje historije dokazao da je uvijek znao cijeniti prave vrijednote i za njih se žrtvovati, zacijelo će ovo djelo primiti s ljubavlju i razumijevanjem.

Napose će to učiniti grad Zagreb, koji je borbu četrdesetosme poveo, i kome je autorica djelo posvetila ovim riječima: »Glavnome gradu Zagrebu — trajnome žarištu hrvatske narodne misli — posvećeno u poštovanju i odanosti«.

Predavanje gđe dr. Smrekar simpatično je primljeno i čitava večer protekla je neobično srdačno, pak su članovi s ovim otvorenjem potpuno zadovoljni.

MOLIMO ISPRAVITI!

U posljednjem broju podkrale su se neke pogrješke, koje ovime ispravljamo:

Str. 151, 3 alin., 2 redak, imade da glasi materija, a ne gaterija;

Str. 153, 2 alin., 10 red, imade da glasi Stauwerke, a ne Š.;

Str. 153, 3 alin., 19 redak, treba biti: erke, a ne Kerke.

U listku Šetnje dokonog purgera, i to točka 434. redak 12 imade glasiti:

»Ali pod jednim uslovom, a to je, da bi zgrada, koja se bude na tom mjestu podigla, bila po mogućnosti u slogu i skladu sa ostalim DOBRIM gornjogradskim zgradama, NE n. pr. kućom Vrbanić ili onom dvokatnicom u Mletačkoj ulici br. 5.« itd.

Izdavač »Društvo Zagrebčana«. — Odgovorni urednik Stjepan Stiegler, grad. senator, Zagrebački Černomerec br. 34 (telefon br. 24-817). — Uredništvo i uprava: Berislavićeva ul. 20/I kat. Telefon 24-383. — Tiskara »Tipografija« d. d. u Zagrebu, Preobraženska ul. br. 6. — Za tiskaru odgovara Ivan Ivanković, Selska cesta br. 47.